

1311 M. VOPLAUKIO MŪŠIS: PRIEŽASTYS, EIGA, KARYBOS ASPEKTAI, ISTORINĖ ATMINTIS

Ričardas Dediala
Vilniaus universitetas

ĮVADAS

Viduramžių lietuvių karyba sulaukia nemažai istorikų dėmesio, tačiau dažniausiai nuodugniai analizuojami pergalingi mūšiai, kaip antai: Saulės (1236 m.), Durbės (1260 m.), Karusės (1270 m.), Aizkrauklės (1279 m.), Žalgirio kautynės (1410 m.). Karybos formų pažinimo prasme neturi reikšmės, tai buvo pergalė ar pralaimėjimas, svarbu – ką užfiksavo šaltiniai, todėl ir pralaimėtų mūšių (ar smulkių susidūrimų) analizė leidžia geriau suprasti karo meną. Kaip ir 1311 m. balandžio 7 d. įvykusį Voplaukio mūšį, kuris didžiajam kunigaikščiui Vyteniui buvo nesėkmingas, tačiau karybos žinių požiūriu suteikia daug įdomios informacijos apie tam tikrus karybos aspektus. Be to, šaltiniuose, aprašančiuose šį susidūrimą, gausu savigyros, Vokiečių ordino (toliau – Ordino) propagandinių išpuolių prieš Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę XIV a. pradžios įvykių fone, kai siekiant sureguliuoti lietuvių santykius su Ryga buvo kalbama apie Vytenio krikštą ir apskritai kuriami glaudesni santykiai su krikščioniškuoju pasauliu.

Šio straipsnio tikslas – remiantis istorijos šaltiniais išanalizuoti 1311 m. įvykusį Voplaukio mūšį, atskleisti jo priežastis, aprašyti eigą ir padarinius, nuodugniau aptarti karybos formas.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai. Voplaukio kautynių atgarsių esama daugiau nei dešimtyje šaltinių. Chronologiškai artimiausias tekstas pateiktas XIV a. pirmoje pusėje Vokiečių ordino brolio ir kunigo Petro Dusburgiečio parašytoje *Prūsijos žemės kronikoje*¹. Ši kronika 1340 m. buvo išversta į vokiečių kalbą ir sueiliuota Ordino didžiųjų magistrų kapeliono Mikalojaus Jerošiniečio². Tekste daug pakeitimų, praleidimų, papildymų, galėjusių atsirasti įtraukus nežinomų Petro Dusburgiečio epizodų³. Mikalojaus Jerošiniečio Voplaukio mūšio aprašymas kelia daug klausimų, nes apskritai yra vienintelis šaltinis, kuriame taip smulkiai aprašyta šio mūšio eiga. Reikėtų turėti omenyje, kad kronikos vertėjas pats, kaip amžininkas, galėjo žinoti apie daugelį 1311 m. įvykių ir įtraukti papildomų ir ypatingo dėmesio vertų žinių apie šį susidūrimą⁴. Istoriografijoje pažymėta, jog abejoti Jerošiniečiu nėra pagrindo, nes Dusburgiečio tekstą jis praplėsdavo dažniausiai tuomet, kai buvo aprašomi kokie nors itin svarbūs įvykiai, kurie lėmė Ordino likimą⁵.

Apie mūšį trumpai pasakoja Ordino heroldo Vygando Marburgiečio *Naujoji Prūsijos kronika*⁶, rašyta 1394 m., taip pat (tačiau neišsamiai) XIV a. pr. datuojamas *Sembos kanauninkas*⁷, XV a. *Torunės analistas*⁸, XIV a. *Trumpieji Prūsijos analai*⁹, XV a. *Prūsų ekspedicijų analai*¹⁰, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriko Motiejaus Strijkovskio gauti ir

¹ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // *Scriptores rerum Prussicarum* (toliau – SRP), 1861, Bd. 1, s. 176–177; **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika. Vilnius, 1985, p. 256–259.

² Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 575–579.

³ **Baronas D., Mačiulis D.** Pilėnai ir Margiris: istorija ir legenda. Vilnius, 2010, p. 29.

⁴ Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai (sudarė N. Vėlius). Vilnius, 1996, t. 1, p. 356; **Ivinskis Z.** Rinktiniai raštai. Roma, 1986, t. 2, p. 77.

⁵ **Kregždys R.** Pr. Romov: tekstologinė, etimologinė, mitologinė analizė // Baltų onomastikos tyrimai. Vilnius, 2011, t. 2, p. 159.

⁶ Die Chronik Wingands von Marbug // SRP, 1863, Bd. 2, s. 454–455; **Vygandas Marburgietis**. Naujoji Prūsijos kronika. Vilnius, 1999, p. 64–66.

⁷ Canonici Sambiensis // SRP, 1861, Bd. 1, s. 282, 285.

⁸ Annalista Thorunensis // SRP, 1866, Bd. 3, s. 64.

⁹ Kurze Preussische annalen // SRP, 1866, Bd. 3, s. 3

¹⁰ Annales Expeditialis Prussici 1238–1414 // SRP, 1866, Bd. 3, s. 9.

išversti į lenkų kalbą XIV a. vid. *Roneburgo analai* (dar vadinami *Raunos metraščiu*)¹¹, XIV a. vid. *Olyvos kronika*¹². Platesnį aprašymą randame XV a. pirmojoje pusėje rašytoje *Vyresniojoje didžiųjų magistrų kronikoje*¹³. Šios kronikos pagrindinis žinių šaltinis buvo Mikalojaus Jerošiniečio versta Petro Dusburgiečio kronika. Fragmentiškas mūsų aprašymas pateko į XV a. pab. parašytą *Jaunesniąją didžiųjų magistrų kroniką*¹⁴. Voplaukio įvykius aprašo ir lenkų istorikas kronikininkas Janas Długoszas (1415–1480), jo kronikoje *Garbingosios Lenkijos karalystės metraščiai arba kronikos* (XV a. pab.) pakartoti Petro Dusburgiečio *Prūsijos žemės kronikos* žodžiai¹⁵. J. Długoszo tradicija sekė ir Motiejus Miechovietis (1457–1523)¹⁶.

Literatūra. Pradedant XVI a., žymesni autoriai pateikdavo nemažai Voplaukio mūsų interpretacijų, žinių jie sėmėsi iš Petro Dusburgiečio ir Mikalojaus Jerošiniečio. Iš tokių galima paminėti Luką Davidą (apie 1503–1583)¹⁷, Motiejų Strijkovskį (apie 1547–1593)¹⁸, Aleksandrą Guagninį (1538–1614)¹⁹, 1582 m. lenkų kalba pirmą kartą Prūsijos istoriją parašiusį Martyną Murinijų (gyvenimo metai nežinomi)²⁰, *Lietuvos istorijos*

¹¹ Die Annalen und das Necrologium von Ronneburg // SRP, 1863, Bd. 2, s. 145.

¹² Die altere chronik von Oliva // SRP, 1861, Bd. 1, s. 710.

¹³ Die Ältere Hochmeisterchronik // SRP, 1866, Bd. 3, s. 586.

¹⁴ Der Jüngere Hochmeisterchronik // SRP, 1874, Bd. 5, s. 111 (šioje kronikoje Vytenis klaidingai vadinamas didžiuoju kunigaikščiu Vytautu – „coninck Wittolt“).

¹⁵ Jana Długosza kanonika krakowskiego Dziejów polskich ksiąg dwanaście. Kraków, 1868, t. 3, ks. 9, 10, s. 59–60.

¹⁶ **Mathias de Miechow.** Chronica Polonorum. Cracoviae, 1521, lib. 4, cap. 13, fol. 215–216.

¹⁷ **Lucas David.** Preussische Chronik, hrsg. von E. Hennig. Königsberg. 1813, Bd. 5, s. 169–174

¹⁸ **Strijkovski M.** Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi. Warszawa, 1846, t. 1, s. 350–351.

¹⁹ Z kroniki Sarmacyi europejskiej Alexandra Gwagnina z Werony: opisane Polski, W. Ks. litewskiego, ziemie ruskiej, ziemie pruskiej, ziemie inflantskiej, ziemie żmudzkiej. Kraków, 1860, s. 68–69.

²⁰ **Murzyński M.** Kronika, abo Opisanie ziemie y Mistrzów Pruskich, ná Polskie z Niemieckiego przelożona, z przydaniem rzeczy pamięci godnych z rozmaitych Kronik zebranych. Przez Marcina Muryniusa niekiedy wydána: A teraz po wtore ná wielu mieyscach poprąwiona y do Druku podána. W Krakowie, 1606, s. 66; Marcin Murinius. Kronika Mistrzów Pruskich. Olsztyn, 1989, s. 16, 113.

autorių Albertą Vijūką-Kojelavičių (1609–1677)²¹. XIX a. atsirado profesionalių darbų, kuriuose galima rasti nemažai vertingos informacijos. Pažymėtinas Simono Daukanto darbas „Istorija žemaitiška²²“, kuriame, nors ir fragmentiškai, gana tiksliai, remiantis šaltiniais, aprašytas mūšis. Detalią Voplaukio mūšio analizę atliko vokiečių istorikas Johanas Voigtas, jis mūšiui skyrė tris puslapius²³. Juo sekė žymusis Lietuvos istorikas Teodoras Narbutas savo *Lietuvių tautos istorijoje*²⁴. XX a. istoriografijoje ypatingo dėmesio šiam mūšiui neskirta. Platesnį mūšio aprašymą pateikė tik K. Sideravičius kolektyvinėje monografijoje apie lietuvių karą su kryžiuočiais. Jo darbe įdėmiau pažvelgta į Vytenio įrengtą įtvirtintą stovyklą ir vėliau Ordino skleistą propagandą apie lietuvius²⁵.

Apie Voplaukį yra užsiminęs Edvardas Gudavičius. Jis apibūdino mūšį trumpai: „1311 m. balandžio mėnesį jis nusiaubė Varmiją ir Bartą. Tačiau grįžtančią lietuvių kariuomenę ties Vaplaukiu pavijo didysis komtūras Henrikas Plockė su didelėmis pajėgomis (150 ordino riterių) ir skaudžiai sumušė. Vaplaukio pralaimėjimas kurį laiką sutrikdė lietuvių puolimus į Prūsiją ir leido ordinui dar labiau sustiprinti savo ofenzyvą. 1311 m. vasarą beveik vienu metu 1,5 tūkstančio kryžiuočių kariuomenė nuniokojo Pagraudę, o 2 tūkstančių – Šalčininkus. Šalčininkų užpuolimas buvo ypač skaudus: netikėtai įsiveržta į didžiojo kunigaikščio domeno gilumą, sugriautos 3 pilys, vien į nelaisvę išvaryta 700 žmonių. Šiam žygiui vadovavo Vaplaukio nugalėtojas Henrikas Plockė, pasirodęs kaip gabus ir veiklus taktikas.“²⁶

Romo Batūros ir Deimanto Karvelio parašytoje knygoje apie karinius susidūrimus randame gana trumpą Voplaukio mūšio aprašymą: „Balandį nusiaubė Varmę, kovėsi ties Vaplaukiu, Bartos žemėje. Persvara buvo

²¹ **Vijūkas-Kojelavičius A.** Lietuvos istorija: pirma ir antra dalis. Kaunas, 1989, p. 188–190.

²² **Daukantas S.** Istorija žemaitiška. Vilnius, 1995, t. 1, p. 508–510.

²³ **Voigt J.** Geschichte Preussens. Königsberg, 1830, Bd. 4, s. 279–282.

²⁴ **Narbutas T.** Lietuvių tautos istorija. Vilnius, 1997, t. 4, p. 354–355.

²⁵ **Sideravičius K.** Lietuvos gynimasis nuo sustiprėjusios kryžiuočių agresijos 1295–1324 m. // Lietuvos karas su kryžiuočiais. Vilnius, 1964, p. 200.

²⁶ **Gudavičius E.** Lietuvos istorija. Vilnius, 1999, t. 1, p. 81–82.

kryžiuočių pusėje, todėl lietuviai skubiai pasitraukė²⁷. Tik keliais sakiniais apie šį susidūrimą informuoja Zenonas Ivinskis²⁸, Darius Baronas²⁹, S. C. Rowellas³⁰, Jonas Vaičėnonis³¹ ir Werneris Paravicinis³². 2013 m. pasirodžiusiame kolektyviame apibendrinamajame darbe apie žymiausias Lietuvos mūšius ir karines operacijas apie Voplaukio mūšį neužsimenama, tačiau be jokios priežasties pateikiamas Vytenio žygio į Sembą ir Notangą per 1311 metų Užgavėnės epizodas³³, nors praėjus vos mėnesiui po šio puolimo įvyks šiame straipsnyje analizuojamos kautynės. Gana plačiai šį susidūrimą aprašė amerikietis istorikas Willimas Urbanas, gana nuosekliai naudojė pagrindinius šaltinius ir istoriografiją³⁴. Disertacijos pagrindu 2004 m. išleistoje lenko istoriko Dariuszo Prekopo monografijoje³⁵ apie 1283–1325 m. Ordino karą su Lietuva Voplaukio mūšiui skirta nemažai dėmesio aptariant ne tik jo eigą, bet ir Vytenio 1311 m. žygių į Prūsiją priežastis.

²⁷ **Batūra R., Karvelis D.** Kovų istorijos. I knyga. Nuo seniausių laikų iki XX amžiaus. Vilnius, 2009, p. 48.

²⁸ **Ivinskis Z.** Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties. Roma, 1978, p. 220.

²⁹ **Baronas D.** Kariuomenė // Lietuvos istorija. XIII a.–1385 m., t. 3, p. 384; **Baronas D.** Lietuvių karyba XIII a. // Karo archyvas, 2000, t. 16, p. 33, 42; **Baronas D.** Trys Vilniaus kankiniai: gyvenimas ir istorija. Vilnius, 2000, p. 103–106.

³⁰ **Rowell S. C.** Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: pagonių imperija Rytų ir Vakarų Europoje, 1295–1345. Vilnius, 2001, p. 259.

³¹ **Vaičėnonis J.** Lietuvos karyba: nuo baltų iki XXI amžiaus: kariuomenė, fortifikacija, mūšiai ir karvedžiai. Kaunas, 2011, p. 37.

³² **Paravicini W.** Die Preussenreisen des europäischen Adels. Sigmaringen, 1995, teil 2, s. 65.

³³ **Batūra R.** Irpenės mūšis apie 1325 m. // Žymiausi Lietuvos mūšiai ir karinės operacijos (atsakingasis redaktorius ir sudarytojas Karolis Zikaras). Vilnius, 2013, p. 33.

³⁴ **Urban W.** Kryžiaus karas Žemaitijoje. Vilnius, 2005, p. 78–81.

³⁵ **Prekop D.** Wojna zakonu krzyżackiego z Litwą w latach 1283–1325. Toruń, 2004, s. 117–120.

DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO VYTENIO POLITIKA

Prasidėjus nuolatiniam karui su Ordinu (nuo 1283 m.)³⁶, padaugėjo karinių susidūrimų, abi kariaujančios pusės rezgė vis drastiškesnius antpuolius. 1295 m. Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu tapęs Vytenis neketino nusileisti Ordino karinei agresijai, todėl veikė taliono principu. Tačiau Vytenio veiksmų negalime vadinti bekompromise kova su krikščioniškuoju pasauliu. Tai puikiai iliustruoja 1298 m. jo su Rygos miestu sudarytos paliaubos. Apskritai apie šias paliaubas sužinome iš 1298 m. kovo 30 d.³⁷ Rygos miesto ir Daugavgyrvos abato pranešimo, kuriame kalbama apie paliaubų sutartį ir planuojamą krikštą. Tačiau tai tik informacinis laiškas, ir tikslios datos nežinome, bet paliaubos turėjo būti sudarytos prieš kovo 30 d. Jos truko iki 1313 m.³⁸ Tokiu būdu iš dalies buvo sukaustyta Vokiečių ordino livoniškoji šaka, kuri turėjo tvarkytis su rygiečiais, dabar jau glaudžiai bendradarbiaujančiais su lietuviais.

1298 m. birželio 1 d. prie Turaidos pilies buvo sumušti Livonijos kryžiuočiai. Šioje kovoje žuvo Livonijos žemės magistras Brunonas, Felino (Viljandžio) komtūras, 60 Ordino brolių ir 3000 krikščionių³⁹. Po mūšio sunaikinta Bertoldsmiulės pilis⁴⁰. Iki pat 1313 m. vyko intensyvi ir permaininga kova. Įsitraukęs į Rygos ir Ordino konfliktą ir kryžiuočių kovas Livonijos teritorijoje, Vytenis beveik visą savo valdymo laikotarpį Lietuvai garantavo ganėtinai ramią padėtį šiauriniame fronte. Žinoma, būta ir pralaimėjimų, tačiau galingų smūgių šiuo taikos laikotarpiu pavyko išvengti. Situacija Prūsijoje buvo kiek kitokia. Intensyvaus karo metu ilgesnių

³⁶ Nuolatinio karo apibrėžimas taikomas antrajai karo su kryžiuočiais fazei (1283–1411 m.). Iš viso skiriamos trys fazės: **Baranauskas T.** Lietuvos politiniai santykiai su Vakarų Europa XIII–XV a. // Kultūros barai, 2006, nr. 10, p. 69.

³⁷ Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans. Gedimino laišakai. Tekstus, vertimus bei komentarus parengė S. C. Rowell. Vilnius, 2003, p. 14–15.

³⁸ Ten pat, p. 23

³⁹ Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae // SRP, 1863, Bd. 2, s. 56. Kronikininkas Petras Dusburgietis nurodo, kad žuvo Brunonas, 22 Ordino broliai ir 1500 krikščionių karių. Lietuviai prarado 800 vyrų: Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 163.

⁴⁰ Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae // SRP, 1863, Bd. 2, s. 54.

paliaubų tikėtis buvo naivu. Vokiečių ordinas Vytenio valdymo laikais (1295–1315 m.) į Lietuvą surengė 35 žygius. Įnirtingai buvo puolamos Panemunės pilys. Didysis kunigaikštis į abi Ordino atšakas – Livonijos ir Prūsijos – surengė tik apie 14 žygių. Dauguma smūgių Lietuvai buvo suduoti iš Prūsijos, tad galime numanyti, kad Vytenis puikiai suvokė Prūsijos kryžiuočių pajėgumą, todėl intensyviau kariavo su Prūsijos kryžiuočiais. Vis dėlto, jeigu panagrinėsime organizuotų žygių maršrutus, pamatysime, kad abiem kryptimis buvo žygiuota po 7 kartus⁴¹. Tokia situacija rodo tikruosius Livonijos kryžiuočių pajėgumus XIII a. pab. – XIV a. pr., t. y. iš karto po Žiemgalos nukariavimo ir konflikto su Ryga pradžioje. Kyla klausimas: kodėl taip intensyviai stengtasi kariauti dviem frontais, jei šiaurinėje pusėje prieš Ordiną buvo sudaryta itin palanki sąjunga? Atsakymo, mūsų manymu, reikėtų ieškoti Vokiečių ordino karinėje strategijoje.

Vytenio pirmtakų ir jo paties valdymo laikais buvo susidurta su keliais abiejų Vokiečių ordino šakų bandymais koordinuoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės puolimus. Butigeidžio (1285–1291 m.) ir Butvydo (1291–1295 m.) valdymo metais matome du tokius Ordino bandymus rengti puolimus kartu. Tai, žinoma, Vyteniui, pradėjusiam valdyti 1295 m., nebuvo naujiena, nes jo valdymo metu Ordinas puldamas dar du kartus mėgino derinti Livonijos ir Prūsijos veiksmus. Apskritai tokia Ordino taktika neturėtų stebinti, nes nuo 1283 m. Jotvos nukariavimo abi šio karinio Ordino šakos skyrė tik Žemaitija. Puikiai suvokta, kad stiprėja ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių pajėgos, todėl situacija natūraliai vertė rengiant žygius prieš Lietuvą imtis bendresnės politikos. Nestebina ir Vytenio diplomatinės priemonės Livonijoje: didysis kunigaikštis neturėjo neišsemiamų išteklių, kad galėtų ilgai kovoti su valstybę kone apsupusiu priešū. Glaudus bendradarbiavimas su Ryga vedė prie politikos, reikalaujančios ne tiek karinės jėgos, kiek diplomatijos, kas iš tiesų ir buvo sėkmingai įgyvendinta.

⁴¹ **Paszkievicz H.** Regesta Lithuaniae: ab originale usque ad Magni Ducatus cum Regno Poloniae Unionem. Tempora usque ad annum 1315 complectens. Varsoviae, 1930, t. 1, s. 90–177; **Baranauskas T.** Lietuvos valstybės ištakos. Vilnius, 2000, p. 177; **Leonavičiūtė I.** Kariauna Lietuvoje formuojantis valstybei // Magistro darbas, darbo vadovas E. Gudavičius, VU Istorijos fakulteto Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra. Vilnius, 1998, p. 65–72 (5 priedas).

Grįžtant prie Ordino bandymų koordinuoti veiksmus, pradėti verta nuo Butigeidžio valdymo laikotarpio. Apie 1287 m. lietuviai su žemaičiais išžygiavo į Rygą, tačiau lygiai tuo pat metu, Haličo-Voluinės metraščio žinio-
mis, Torunės kryžiuočiai įsiveržė į Žemaitiją ir, kaip skelbia šis metraštis, padėdami saviesiems, vokiečiams, paėmė belaisvių, o kitus žmones nužudė. Taip jie ramiai prisiplėšę grobio grįžo namo⁴². Šioje vietoje aiškiai pasak-
ta, kad, „*padėdami savo vokiečiams*“, puolė Žemaitiją, bet šį įvykį sunku
suderinti su Petro Dusburgiečio kronikos duomenimis. Remiantis ukrai-
niečio Michailo Gruševskio datavimu, lietuvių ir žemaičių puolimas įvyko
1287–1288 m.⁴³ Deja, nėra jokių kitų kronikų duomenų apie tais metais
vykusį Ordino puolimą į Žemaitiją. Apie kitą abiejų Ordino šakų veiksmų
derinimą sužinome iš 1290 m. lapkričio mėnesį rašyto Livonijos žemės ma-
gistro Halto laiško Prūsijos magistrui Meinhardui Kverfurtiečiui⁴⁴. Laiške
siūloma derinti veiksmus rengiantis bendram puolimui 1290 m. žiemą⁴⁵.

⁴² Ипатьевская летопись. Полное собрание Русских летописей, 1962, т. 2, стб. 896–897: „Ходиша Литва вса и Жемоть вса на Нѣмцѣ к Ризи. И внѣм же вѣсть бы с и збѣгошаса в городы вни же пришедъше к городу не воспѣвъ ничегоже ѿтолѣ же идоша на Лотыголоу и доходивше города Мѣдвѣжьей Головы и не вспѣвъше оу него ничто же и тако возвратишаса во своѣси добывше мало полона се же оуслышавше Тороуньскѣи Нѣмцѣ вже Жемоть вса пошла на Ригоу идоша на Жемоть помагающе своимъ Нѣмцемъ и поимаша ихъ бецисленое множество а другияѣ избиха и тако придоша во своѣси со множествомъ полона.“

⁴³ **Грушевський М.** Хронологія подій Галицько-волинської літописи // Записки Наукового товариства імені Шевченка, 1901, т. 41, с. 54. Zigmas Raulinaitis šią žinią datavo 1289 m., kai buvo statoma Ragainės pilis. Kaip priedanga buvo pasitelktas Torunės kryžiuočių būrys. Žr.: **Raulinaitis Z.** Lietuvos raiteliai. 5 knyga: Pakeliui į galią, p. 109. Tokia galimybė yra, tačiau niekaip šaltinių nepatvirtinta. 1289 m. įvyko daug įvai-
rių puolimų, tačiau aiškios nuorodos, kad susietumėme šiuos įvykius, neturime. Žinoma, negalime atmesti, kad Haličo-Voluinės metraščio žinutė yra apie 1288–1289 m. įvykius, kai milžiniška, beveik 7000, žemaičių kariuomenė parėmė žiemgalius. Šis įvykis apra-
šomas *Eiliuotojoje Livonijos kronikoje*: Eiliuotoji Livonijos kronika // Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie lietuvių karalių (ats. sud. A. Dubonis). Vilnius, 2005, p. 353–356 (eil. 11089–11316).

⁴⁴ Chartularium Lithuaniae..., p. 10–13.

⁴⁵ Ten pat, p. 11: „Ir jeigu jums bei jūsų broliams pasirodys tinkama, jog galite ir norite dar šią žiemą išvesti kariuomenę prieš mūsų priešus lietuvius – būtent iš Žemaitijos – tuo pačiu metu su visomis savo pajėgomis mes atskirai užgriūsime karaliaus Butigeido žemę, jeigu mums anksčiau kaip prieš tris savaites slapto raštu nurodysite [tinkamą] dieną ir laiką.“

Magistras Haltas perspėja, jog jo suburta 1800 žmonių kariuomenė yra per silpna, kad galėtų viena pulti, tad lauks ženklą; tačiau, jeigu jo nebus, Livonijos riteriai lauks žemaičių puolimo, ir tada jau žinia bus perduodama Prūsijai. Sprendžiant iš Hermano Vartbergiečio ir Petro Dusburgiečio informacijos, jokio bendro puolimo tą žiemą nebuvo⁴⁶. Atsakymo reikėtų ieškoti lyginant 1291 m. *Eiliuotosios Livonijos kronikos* (toliau – ELK) informaciją su Petro Dusburgiečio žiniomis. ELK pateikiamos dvi žinios: pirmoji – apie magistro Halto žygį į Lietuvą, ko gero, 1291 m., antroji – apie lietuvių netikėtą Kuršo puolimą, kurio metu žuvo žemaičių kunigaikščio Mažeikos (vok. *Maseke*) sūnus⁴⁷. Petras Dusburgietis 1291 m. priskiria kelis antpuolius – Kolainių sudeginimą, Junigedos valščiaus apiplėšimą, Medrabos pilies sunaikinimą, Paštuvos ir Gaižuvos, Aukaimio valsčių nusiaubimus⁴⁸. Šių įvykių verpetuose 1291 m. galėjo būti bent vienas bendras sudeintas puolimas, tačiau nežinoma kuris.

Butvydas, tapęs didžiuoju kunigaikščiu apie 1291 m., toliau organizavo žygius prieš Ordiną. Petras Dusburgietis jo valdymo laikotarpiu mini tik du žygius (1293 m. ir 1295 m.) prieš Ordino pilis. Savo ruožtu Prūsijos kryžiuočiai aktyviai puolė Kolainių pilį, sunaikino Mederabės ir Kimeilio pilis, plėšė Aukaimio apylinkes. Raginės komtūro Liudviko Libencelės iniciatyva buvo sudarytos paliaubos, jos truko apytikriai nuo 1294 iki 1300 m.⁴⁹. Šioje vietoje negarbingo karo politiką vykdė Lietuvos valdovas, nes po 1292 m. Aukaimio apylinkių apiplėšimo kryžiuočiai Žemaitiją puolė tik 1300 m., o Vytenis 1299 m. užpuolė Notangą, 1300 m. – Varmės vyskupiją. Pažymėtina, kad pradiniam etape (1283–1307 m.) Ordino kariuomenė, vedama Karaliaučiaus komtūrų, nuolat rengė nedidelius žygius, tačiau jie nebuvo rezultatyvūs, kaip kad kovoje su prūsais, kuriuos išvargino

⁴⁶ *Eiliuotojoje Livonijos kronikoje* yra Halto žygio, kurio metu jis puolė Lietuvą (matyt, Žemaitiją), aprašymas, tačiau nurodytas dalyvių skaičius nesutampa su 1290 m. laiške pateiktais duomenimis, tuo labiau kad iš aprašymo akivaizdu, jog žygis vyko jau šiltuoju metų laiku, todėl, ko gero, tai buvo 1291 m. puolimas. Žr.: *Eiliuotoji Livonijos kronika // Mindaugo knyga*, p. 361–363 (eil. 11670–11793).

⁴⁷ *Eiliuotoji Livonijos kronika // Mindaugo knyga*, p. 363–365 (eil. 11794–12017). Šis žygis datuojamas paskutiniojo XIII a. dešimtmečio pradžia – 1291 ar 1292 m.

⁴⁸ **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 224–227.

⁴⁹ Ten pat, p. 233.

nuolatiniais puolimais⁵⁰. Žinoma, čia labai svarbi buvo didžiausia gamtinė kliūtis – Nemuno upė, kurią Ordino kariai turėjo kas kartą įveikti. Sėkmė Butigeidžiui ir Butvydui nusišypsojo dėl tuo metu Ordiną sukretusių nemalonumų. 1291 m. krito jų ramstis Šventojoje žemėje – Akas, tad Ordinas turėjo ieškoti naujų namų. Be to, ši nesėkmė labai paveikė Ordino finansus ir – ne mažiau svarbu – prestižą. Tik XIV a. pr. pradėjo riteriai masiškai traukti į Prūsiją, iš kur buvo organizuojami žygiai į Lietuvos ir Žemaitijos žemes. Šiam procesui pasitarnavo 1308 m. Vyslos kairiajame krante Rytų Pamario (Pomeranijos) ir Dancigo miesto užėmimas⁵¹. 1309 m. šis karinis ordinas saugumo sumetimais perkėlė didžiojo magistro rezidenciją į Prūsijos Marienburgą, kuris tapo jų sostine⁵² ir atsparus tašku rengiant puolamuosius žygius į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir Lenkiją.

Rygos miesto ir Ordino konflikto metu abi Ordino šakos bendradarbiavo dar labiau. 1296 m. žiemą (nežinoma, pradžioje ar pabaigoje) Vytenis įsibrovė į Livoniją, matyt, ketindamas paremti Rygą. Tuo metu Karaliaučiaus komtūras Bertoldas su didele kariuomene ketino pulti Vytenio žemes, tačiau kažkodėl nusprendė patraukti į Gardino pilį⁵³. Iš šio veiksmo galime suprasti, kad Livonijos riteriai turėjo informuoti Prūsijos brolius. Panašus atvejis buvo nutikęs 1298 m. birželio mėn., kai atskubėjusios Prūsijos kryžiuočių pajėgos, vadovaujamos Karaliaučiaus komtūro Bertoldo Briuhaveno, susijungė su Livonijos riteriais ir ties Nojermiulenu (Naujuoju Malūnu) sumušė lietuvių ir rygiečių kariuomenę⁵⁴. Tuo metu didysis magistras pasiuntė Brandenburgo komtūrą Kūną su stipria kariuomene į Lietuvą, kad, J. Voigto žodžiais, Vytenis pasitrauktų į savo žemę⁵⁵.

Rokas Varakauskas teigia, kad prieš lietuvius 1298–1313 m. buvo ren-

⁵⁰ **Nikžentaitis A.** Nuo Daumanto iki Gedimino: Iki krikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai // *Acta historica universitatis Klaipedensis*. Vilnius, 1996, t. 5, p. 109.

⁵¹ **Boochmann H.** Vokiečių ordinas. XII jo istorijos skyrių. Vilnius, 2003, p. 114.

⁵² Ten pat, p. 122. Vokiečių ordinui buvo iškilęs rimtas pavojus, nes Klemensas V paskelbė miestui kryžiaus žygį, kai jis okupavo Ferarą. 1309 m. žymi naujo karo etapo – kryžiaus karo Žemaitijoje – pradžia. Žr.: **Urban W.** Kryžiaus karas Žemaitijoje, p. 36, 54.

⁵³ **Petras Dusburgietis.** Prūsijos žemės kronika, p. 238.

⁵⁴ Ten pat, p. 239

⁵⁵ Ten pat, p. 240; **Varakauskas R.** Lietuvos valstybės pergalių prieš Livonijos ordiną XIII a. pab.–XIV a. pradžioje klausimu // Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija, 1965, nr. 7, p. 138.

giami atkasklūs žygiai, siekiant gelbėti Livonijoje esančius riterius⁵⁶.

Iš turimų keturių (1287, 1290, 1296, 1298 m.) pavyzdžių matome, kad Ordinas bandė ieškoti būdų priešininkui, kuris spaudė iš abiejų pusių, įveikti. Vis dėlto šie sunkiai apčiuopiami Ordino kariavimo ypatumai rodo, kad karo veiksmai galėjo būti koordinuojami, bet šaltiniuose tai neatsispindi. Ne visada tai Ordinui pavykdavo, tačiau konfliktas su Rygos miestu parodė, kad kryžiuočiai, rengdamiesi bendriems veiksams, galėjo susivienyti, ko nepastebėta anksčiau, kol jų pajėgos nebuvo priartėjusios prie Nemuno 1283 m. Voplaukio mūšis veikiausiai rodo Vytenio siekį veikti vienodai aktyviai prieš abi Ordino šakas, suderinus veiksmus, kad nuolat nebūtų puldinėjama Lietuva, karinėmis ir diplomatinėmis priemonėmis palaikant jėgų pusiausvyrą abiejuose frontuose⁵⁷.

PIRMASIS ŽYGIS Į PRŪSIJĄ

Iš šaltinių sužinome, kad pirmą kartą Vytenis Prūsiją užpuolė 1311 m. per Užgavėnes (vasario 23 d.)⁵⁸. Jis su didele kariuomene nusiaubė Sembą ir Notangą⁵⁹, paėmė beveik 500 belaisvių, didelį grobį, bet patyrė nuostolių, nes žuvo nemažai jo žmonių, kurie nutolo nuo pagrindinių pajėgų⁶⁰. Apie šį puolimą sužinome ir iš kitų šaltinių, kuriuose yra detalesnės informacijos. Vygandas Marburgietis Vytenio pajėgas papildė rusais⁶¹. Jų da-

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Lenkų istoriko D. Prekopo nuomone, svarbiausios priežastys pulti Prūsiją buvo Vokiečių ordino konfliktas su Lenkija (prasidėjęs po 1308–1309 m. Gdansko Pamario šiaurės ir pietų dalies užkariavimo) ir pagalba Žemaitijai. Istorikas šių teiginių niekaip nepagrindžia, tačiau negalėtume šių svarstymų atmesti kaip apskritai klaidingų ir nelogiškų, nes iš tiesų šie įvykiai buvo vienalaikiai. Žr.: **Prekop D.** *Wojna zakonu krzyżackiego z Litwą w latach 1283–1325.* Toruń, 2004, s. 117.

⁵⁸ **Petras Dusburgietis.** Prūsijos žemės kronika, p. 256.

⁵⁹ *Sembos kanauninko* ir Mikalojaus Jerošiniečio žinutės patvirtina puolimo kryptį: Canonici Sambiensis // SRP, 1861, Bd. 1, s. 282; Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 572 (eil. 23325).

⁶⁰ **Petras Dusburgietis.** Prūsijos žemės kronika, p. 256.

⁶¹ **Vygandas Marburgietis.** Naujoji Prūsijos kronika, p. 64.

lyvavimas tolesniame Vytenio žygyje patvirtinamas kronikininko Mikalojaus Jerošiniečio⁶². Atkreiptinas dėmesys į žygio trukmę. Pasak šaltinio komentuotojų, Vygando Marburgiečio pateiktas netikslus skaičius – 80 dienų – atsirado neteisingai traktuojant Olyvos kronikos žinutę apie 18 dienų niokojimą⁶³. Olyvos kronikoje sakoma, jog Vytenis 18 dienų siaubė Prūsijos žemes, tačiau nedetalizuojama⁶⁴. 18 dienų antpuolis – įtikinama veiksmų trukmė, nes ir kryžiuočiams, ir lietuviams paprastai reikėdavo bent savaitės kraštui užpulti ir nusiaubti⁶⁵, o šiuo atveju buvo įsiveržta į Prūsijos gilumą. Vygando Marburgiečio žinutėje teigiama, kad lietuvių pajėgos priplėšto grobio neišlaikė, nes joms kelią pastojų Ordino suburtos „vėliavos“ (taktiniai koviniai vienetai). Pirmosios buvo ragainiečių, Įsruties komtūro, vitingų, Šventojo Jurgio, Mergelės Marijos. Kartu šie Ordino kariai sumušė Vytenio pajėgas. Iš kronikos aišku, jog tik Vytenis sugebėjo ištrūkti (pabėgo), o Ordinas triumfuodamas su grobiu (vedinas rusais, stabmeldžiais) grįžo namo⁶⁶. Šioje vietoje matome šaltinių informacijos spragų, tad gali kilti abejonių dėl šio aprašymo tikrumo: kiti šaltiniai nepatvirtina, kad Vyteniui Prūsijoje buvo suduotas koks nors labai rimtas smūgis. Pasak Petro Dusburgiečio, Karaliaučiaus komtūras Fridrichas Vildenbergietis sekė lietuvius. Jie jau buvo išsiskirstę ir neapdairūs, todėl komtūras nusiaubė Pagraudės valsčių⁶⁷. Vygandas Marburgietis šį incidentą paverčia dar neaiškesniu, nes tvirtina, jog Vytenis ateityje žygiuodamas bus užtikrintas dėl savo sėkmės, tačiau prieš tai jo žinutėje teigiama, kad šis žygis ne visai pavyko. Viena vertus, galime numanyti, kad Vyteniui pats puolimas buvo sėkmingas, tačiau jo pabaigoje jis neteko

⁶² Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 577 (23698): „<...> rūsichen schutzin <...>“.

⁶³ **Vygandas Marburgietis**. Naujoji Prūsijos kronika, p. 251 (2 komentaras).

⁶⁴ Die altere chronik von Oliva // SRP, 1861, Bd. 1, s. 710.

⁶⁵ Vytenis Almonaitis yra apskaičiavęs, jog XIV a. Vokiečių ordinui nužygiuoti į Žemaitiją prirėkdavo pustrėčios savaitės, o siautimai vykdavo apie 10 dienų. Žr.: **Almonaitis V.** Kaltinėnų kraštas XIV a. antroje pusėje – XV a. pradžioje // Vakarų Lietuva XIII–XV a. Kaunas, 2013, p. 41. Panašių apmąstymų yra pateikęs Z. Raulinaitis: **Raulinaitis Z.** Lietuvos raiteliai. 5 knyga: Karaliaus palikimas, p. 230.

⁶⁶ Vygandas Marburgietis. Naujoji Prūsijos kronika, p. 64.

⁶⁷ **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 257; **Urban W.** Kryžiaus karas Žemaitijoje, p. 78: „Jis pasiekė vieną didžiausių šio laikotarpio pergalių.“

kažkiek karių, tad didžiajam kunigaikščiui teko trauktis nestojant į kovą. Jeigu Ordinas būtų dar Prūsijoje sudavęs stiprų smūgį Vyteniui, žygiuoti į Pagraudę būtų nereikėję, todėl ši Vygando Marburgiečio epizodą galime traktuoti kaip neatitinkantį įvykių logikos⁶⁸. Ordinas dar spėjo (Vyteniui negrižus atgal) surengti žygį į Gardiną, ten nukovė daug žmonių ir karių, grįžtančių iš Prūsijos⁶⁹. Tikėtina, kad čia kalbama apie rusų šaulius, kurie keliavo į Gardiną.

ANTRASIS ŽYGIS Į PRŪSIJĄ

Tolesni Vytenio veiksmai vyko jau daugiau nei po mėnesio – 1311 m. Verbų sekmadienio išvakarėse. Šio žygio priežastis, manytina, galėjo būti Vokiečių ordino magistro Zygfrido Foichtvengeno mirtis 1311 m. kovo 5 d. Trumpa suirutė Ordine iki naujojo magistro – Karolio Tryriečio – išrinkimo buvo gera proga pulti Prūsiją antrą kartą⁷⁰.

Balandžio 3 d. Vytenis įsibrovė į Prūsijos žemę su keturiais tūkstančiais rinktinių vyrų (lot. *virorum preelectorum*), nusiaubė Varmės vyskupiją⁷¹, žemes

1938 m. vokiškame žemėlapyje (iškirptame fragmente) pažymėta Woplaukio mūšio vieta. Šaltinis: Rastenburg Jahr 1938 Digitalisat von MAPSTER Archivkarten von Polen und Mitteleuropa // <http://wiki-de.genealogy.net/Woplauken>

⁶⁸ Vygando Marburgiečio kronikos komentuotojai yra pastebėję, kad kronikininkas dažnai nepaisė chronologijos.

⁶⁹ **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 257.

⁷⁰ **Prekop D.** Wojna zakonu krzyżackiego z Litwą w latach 1283–1325. Toruń, 2004, s. 119 (D. Prekopo manymu, priežastis galėjo būti ir noras atsirevanšuoti už ne visai sėkmingą ankstesnį žygį).

⁷¹ Ten pat, p. 258.

iki Brunsbergo (dab. *Braniewo*)⁷². Toliau Petro Dusburgiečio ir Vygando Marburgiečio žinutės sutampa. Pirmasis teigia, kad „*begėdiškai išniekino bažnyčias, šventuosius rūbus bei taures, bažnyčios tarnus bei sakramentus*“, išsivarė daugiau kaip 1200 krikščionių belaisvių, nužygiavo į dykras Bartos žemėje, į lauką, vadinamą Voplaukiu, ir ten įsirengė stovyklą⁷³ (1 priedas). Anot Petro Dusburgiečio, tame lauke jis tyčiojosi iš krikščionių sakydamas: „*Kur jūsų dievas, kodėl jis jums nepadedą, kaip anksčiau mums padėjo mūsų dievai dabar ir kitados?*“⁷⁴ Žinoma, krikščionys nieko negalėjo atsakyti. Vygandas Marburgietis pateikia dar išsamesnį aprašymą, kurio kilmė, pasak kronikos komentuotojų, galėjo būti ir sakytinė tradicija arba koks nors nežinomas mums šaltinis⁷⁵. Kronikininkas pasakoja apie jau minėtą tyčiojimąsi iš krikščionių ir Vytenio pasiūlymą dėtis prie jo, nes jų – krikščionių – tikėjimas esąs tik apgavystė. Tai sakydamas, jis numetė ostiją ant žemės ir ją mindžiodamas kalbėjo: „*Ką gi jūs garbinatė? Duona niekad nebus Dievu. Geriau žiūrėkite, koks aš galingas, ir atsiverskite į stabmeldystę.*“⁷⁶

⁷² Di Kronicke von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 575 (eil. 23509–23516). Martynas Murinijus mini Elsbergą, tačiau tai, ko gero, iškreiptas Brunsbergo pavadinimas, tačiau Murinijaus darbo komentuotojai jį sieja su pagal skambesį atitinkančiu Heilsbergu (dab. *Lidzbark Warmiński*), kuris yra arčiau Bartos žemės. Žr.: **Marcin Murinius**. Kronika Mistrzów Pruskich, s. 295 (381 nuoroda).

⁷³ Ten pat. Vietovės pavadinimo variacijų gali būti penkios, antai *Sembos kanauninkas* ir *Trumpieji Prūsijos analai* įvardija *Lopelauken*, Vygandas Marburgietis – *Papilauken*, Prūsų ekspedicijų analai – *Weploc*, Mikalojus Jerošinitietis – *Woplaukin*, dabar – *Woplawki*. Ši vieta lokalizuojama į šiaurės rytus nuo dabartinio Kentšyno (lenk. *Kętrzyn*; vok. *Rastenburg*; liet. *Raistpilis*).

⁷⁴ **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 258; Paaiškinimai, p. 423: „Šiuo epizodu Vytenis ragina lietuvius ir pavergtuosius prūsus laikytis senosios tėvų religijos ir kovoti prieš Ordino agresiją.“

⁷⁵ **Vygandas Marburgietis**. Naujoji Prūsijos kronika, p. 251.

⁷⁶ Įdomi D. Barono interpretacija šiuo klausimu: istorikas teigia, kad Vytenio veiksmai (krikščionybės niekinimas, prašymas prisidėti prie jo) buvo „savo galia pasitikinčio valdovo elgesys, kuriuo siekiama krikščionis belaisvius, paprastai sakant, padaryti savo valdiniais, kariais. <...> Todėl manome, kad ir Vytenis, niekindamas šventenybes, siekė krikščionių ištikimybę Dievui pakeisti ištikimybę sau, valdovui, kuris stengėsi tokiu būdu įrodyti savo galios pranašumą“. Žr.: **Baronas D.** Trys Vilniaus kankiniai, p. 105–106. C. Rowello nuomone, šie Vytenio drąsiai ištartieji žodžiai buvo tam tikra prasme pataikavimas pagoniškajai pusei, kad pagoniškasis pasaulis „nemanytų, jog didysis kunigaikštis išsižadėjo savo tėvų dievų“. Taip buvo išlaikyta pusiausvyra tarp vietinės pagonybės ir merkantiliškos krikščionybės, į kurią buvo sukama, ko gero, prekybos tikslais. Žr.: **Rowell S. C.** Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva, p. 62.

Šie kunigaikščio žodžiai atrodo abejotini, nes, remiantis 1323 m. vasaros Gedimino laišku popiežiui Jonui XXII, tuo metu Vytenis jau statė pranciškonams bažnyčią Naugarduke, kuri, manoma, 1314 m. Ordino antpuolio metu buvo sunaikinta⁷⁷. Tad Vytenio santykiai su krikščionimis tik gerėjo. Juo labiau kad sutartis su Ryga (1298–1313 m.), nors ir apgaulinga, nes sudaryta siekiant išsaugoti prekybos kelius į Rygą, garantavo kiek taikesnį požiūrį į krikščionybę⁷⁸. Be abejo, nereikėtų pamiršti, kad kronikos autorius ruošia skaitytoją mūsų apibendrinimui, lyg norėdamas iš anksto parodyti tuščią pagonių puikybę⁷⁹. Tokia įkaitusi atmosfera (kaip ir popiežiaus legato Pranciškaus Molianiečio atvykimas į Livoniją)⁸⁰ turėjo lemti Lietuvai nenaudingus dezinformuojančius propagandinius šūkius.

Po kelių dienų – balandžio 7 d.⁸¹ – atžygiavo didysis komtūras Henrikas Plockietis su Karaliaučiaus pajėgomis⁸²: 150 kryžiuočių su daugybe kitų karių⁸³.

⁷⁷ Chartularium Lithuaniae..., p. 38–39: „Taip pat mūsų pirmtakas karalius Vytenis siuntė laišką ponui legatui Pranciškui ir ponui arkivyskupui Frydrichui, prašydamas, kad jam atsiųstų du brolius iš mažųjų brolių ordino, skirdamas jiems vietą ir jau pastatytą bažnyčią. Tai žinodami, broliai iš Vokiečių namo [ordino] Prūsijoje pasiuntė kariuomenę aplinkiniais keliais ir sudegino minėtą bažnyčią <...>“; p. 326 (13 komentaras): „Gal čia kalbama apie 1314 m. užpuolimą, per kurį Ordino kariai sudegino visą Naugarduką?“; **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 265: „<...> užėmė Naugarduko miestą ir jį ligi pamatų sugriovė <...>“

⁷⁸ **Rowell S. C.** Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva, p. 62–63.

⁷⁹ Akivaizdu, kad visas Voplaukio mūsų aprašymas turėjo ideologinį pagrindą, siekiant įrodyti krikščionybės pranašumą ir pagonybės klaidingumą. Žr.: **Prekop D.** Wojna zakonu krzyżackiego z Litwą w latach 1283–1325. Toruń, 2004, s. 120 (20 komentaras).

⁸⁰ Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten (1301–1367), hrsg. von F. G. Bunge, Reval [Tallinn], 1855, Bd. 2, s. 64–71 (nr. 638); **Paszkwicz H.** Jagiellonowie a Moskwa: Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku. Warszawa, 1933, t. 1, s. 127 (1 nuoroda); **Dubonis A.** Traidenis: monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje (1268–1282). Vilnius, 2009, p. 108–109.

⁸¹ Nustatyti tikslią Voplaukio mūsų datą nelengva. Petras Dusburgietis nurodo balandžio 8 d., Mikalojus Jerošinietis – balandžio 6 d. *Sembos kanauninkas, Torunės analistas* ir iš dalies Mikalojus Jerošinietis teigia, kad tai buvo Didžiosios savaitės trečiadienis, t. y. balandžio 7 d. Žr.: **Vygandas Marburgietis**. Naujoji Prūsijos kronika, p. 253 (3 komentaras).

⁸² Die Ältere Hochmeisterchronik // SRP, 1866, Bd. 3, s. 586. „Des andern morgens Hinrich von Ploczk groszkumthur na man sich dy bruder von Konigesberg, der wol LXXX was, dorczu manchen degin...“

⁸³ **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 258.

Sembos kanauninkas pateikia kitus skaičius: didysis komtūras atsivedė 84 brolius ir 500 vyrų⁸⁴. Mikalojus Jerošinietis ir juo sekę autoriai nurodo dar kitą – 80⁸⁵. Šioje vietoje labai neaiškūs šaltiniuose pateikiami duomenys (1 lentelė). Vygandas Marburgietis teigia, kad didysis komtūras atėjo su tomis pačiomis vėliavomis, kurios dalyvavo anksčiau atmušant Vytenio pajėgas, t. y. ragainiečių, Įsiruties, vitingų, Šventojo Jurgio, Holando⁸⁶. Dabar jau mūšyje dalyvavo ir Kristburgo komtūras Giunteris Arnšteinietis, kuris atsivedė savo komtūrijos pajėgas. Taigi iš viso prieš Vytenį stjo septynios kryžiuočių vėliavos.

1 lentelė

Vokiečių ordino karių skaičius Henriko Plockiečio vėliavoje

Šaltinis	Įvardytas kryžiuočių skaičius
<i>Sembos kanauninkas</i>	84 Ordino broliai su 500 vyrų
<i>Petras Dusburgietis</i>	150 Ordino brolių su daugybe žmonių
<i>Mikalojus Jerošinietis</i>	Apie 80 vyrų
<i>Vyresnioji didžiųjų magistrų kronika</i>	80 Ordino brolių

Kryžiuočių pajėgų kiekybinis modeliavimas neduoda įtikinamų rezultatų. Kariuomenės dydžiui apskaičiuoti reikia kelių nekintančių rodiklių, t. y. bent vienos vėliavos iečių skaičiaus ir XIV a. pr. Prūsijos demografinių duomenų, kurie leistų nustatyti galimas kiekvienos vietovės mobilizacines galimybes. Šiuo atveju žinomas tik netikslus didžiojo komtūro vėliavos karių skaičius: 150 – galimas didžiausias, 80 – mažiausias.

⁸⁴ Canonici Sambiensis // SRP, 1861, Bd. 1, s. 285: „<...> cum quingentis viris, quorum, fuerunt LXXXIII fratres <...>“.

⁸⁵ Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 578 (eil. 23644); Die Ältere Hochmeisterchronik // SRP, 1866, Bd. 3, s. 586.

⁸⁶ Pirmojo Vytenio žygio į Prūsiją metu viena iš vėliavų buvo įvardyta kaip „Mergelės Marijos“, antrajame žygyje minima, kad buvo ta pati vėliavų tvarka su „Holando [Švenčiausiosios] Mergelės paveikslu“. Vygando Marburgiečio kronikos komentuotojų teigimu, Mergelė Marija buvo pavaizduota Holando komtūrijos vėliavoje, todėl šiuo atveju manoma, kad kalbama apie tą pačią vėliavą. Žr.: **Vygandas Marburgietis**. Naujoji Prūsijos kronika, p. 252 (4, 6 komentarai).

Remiantis Stefano Kuczyński tyrimu, ietį [taktinis vienetas – aut. past.] 1410 m. sudarė 3 kariai (bet galėjo sudaryti ir daugiau)⁸⁷, todėl 150 riterių turėjo sudaryti 50 iečių, o 80 – apie 26 ietis. Atsižvelgiant į tai, kad iš viso buvo 7 vėliavos, idealiausiu atveju Ordino kariuomenę galėjo sudaryti 1050 karių, o tai rodytų, jog Vytenio pajėgos apytiksliai buvo keturis kartus gausesnės. Tačiau galima prielaida, remiantis *Sembos kanauninko* duomenimis, kad 1 vėliavą sudarė 584 kariai, todėl 7 vėliavas sudarytų 4088 kariai, be tarnų, esančių ietyje, kurie gerokai padidintų šį skaičių. Tačiau 4088 – kur kas realesnis skaičius, jis atitiktų šaltiniuose aprašomų Vytenio pajėgų dydį. Problema ta, kad viduramžių Europoje buvo labai įvairiai komplektuojamos kariuomenės. Skirtinguose mūšiuose dalyvaudavo skirtingas karių skaičius, tai priklausė nuo mobilizacinių galimybių, todėl nuolat svyravo ieties ir, suprantama, vėliavos karių skaičius⁸⁸. Grįžtant prie Voplaukio karių skaičiaus problemos, reikėtų atsižvelgti į *Sembos kanauninko* duomenis, kurie rodo, kad vienam riteriui teko beveik 6 kariai. Istoriniai šaltiniai liudija, kad toks karių skaičius galimas⁸⁹, tačiau net Žalgirio mūšyje, atsižvelgiant į J. Dlugošo duomenis ir S. Kuczyński skaičiavimus, sunkiai tikėtina, kad vėliavą būtų sudarę 500 karių⁹⁰. Todėl apie Voplaukio mūšyje dalyvavusių Ordino pajėgų dydį nieko tikslaus pasakyti negalime. Vokiečių ordinas turėjo sutelkti pakankamas pajėgas, kad galėtų stoti į kovą su 4000 rinktinių karių. Reikia atsižvelgti ir į Vytenio pajėgų sudėtį: iš tolesnės mūšio situacijos aišku, kad ne visi buvo raiti, o be visų atsivestų Lietuvos pajėgų, dalyvavo ir rusų šauliai, todėl skaičius (4000) gali būti tik orientacinis. Jų, žinoma, galėjo būti ir daugiau, tačiau nereikia atmesti versijos, kad šis skaičius yra gerokai padidintas, neturi realaus pagrindo.

Kodėl Vokiečių ordinas 4 dienas (balandžio 3–7 d.) delės? Istoriografijoje tai aiškinama, pasak A. Nikžentaičio ir D. Barono, kokybiniu karybos pasikeitimu – atsirado kavalerija, taktinis Lietuvos kariuomenės vienetas, todėl rinktiniais raitininkams kryžiuočiai nedrįso stoti skersai kelio, kol

⁸⁷ **Kuczyński S.** Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411. Warszawa, 1960 s. 221 (318 nuoroda).

⁸⁸ Ten pat, s. 241, 220, 221 (318 nuoroda).

⁸⁹ **Kuczyński S.** Wielka wojna..., s. 221 (318 nuoroda).

⁹⁰ Ten pat. Platesnis skaičiavimo pagal vėliavas problemos aptarimas: **Ekdahl S.** Jono Dlugošo „Prūsų vėliavos“ – Žalgirio mūšio šaltinis. Vilnius, 1992, p. 131–135.

nesusirinko pagrindinės Ordino pajėgos⁹¹. Su šia nuomone neturėtume višiskai sutikti, nes kavalerijos apraiškų buvo jau XIII a. pradžioje⁹². Vokiečių ordinui XIV a. pr. lietuvių karybos mokykla buvo puikiai pažįstama, tad vargu ar koks nors antpuolis būtų galėjęs nustebinti patyrusius karius. Stoti į mūšį kryžiuočių kavaleristui prieš kitos pusės kavaleristų būtų dar naudingiau, nes iš šaltinių žinome, kad Ordino kariai vengė kautis pėsti, bet buvo įgudę raiteliai⁹³. Vis dėlto kyla klausimas, kodėl galutiniam susidūrimui lietuviai nesikovė raiti, nors iš šaltinių žinoma, jog po mūšio iš jų buvo paimta 2800 žirgų. Reikėtų sutikti su D. Barono pastaba, kad lietuviai kartais ne tik patys apsitverdavo, bet ir savo žirgus aptverdavo užtvaramis, nes raiteliai iš esmės naudingesni per ataką puolant, o ne ginantis⁹⁴. Panašu, jog Voplaukyje Vytenio kavaleristų pajėgos buvo per menkos, kad lygiaverčiai susikautų su raitais Vokiečių ordino kariais. Nors iš minėtų 4000 karių dauguma buvo raiti (turėjo 2800 žirgų), bet jų, matyt, neužteko net rinktinei kavalerijai.

Keturias dienas Ordinas galėjo uždelsti ir dėl kitų priežasčių, apie kurias šaltiniai nekalba. Tikėtina, kad tai iš dalies buvo padaryta dėl religinių paskatų – katalikai tuo metu minėjo Didžiąją savaitę (Vytenis, matyt, tuo taip pat galėjo pasinaudoti organizuodamas puolimą), todėl nesitikėjo atakos. O gal dėl kitų veiksnių – atstumo, klimato sąlygų, kariuomenės susirinkimo laiko⁹⁵. Nereikėtų atmesti ir to, kad judresni raitininkai sunkiai pagaunami, todėl Ordino pajėgoms dar reikėjo rasti Prūsijoje greitai

⁹¹ **Nikžentaitis A.** XIII–XV a. lietuvių kariuomenės bruožai // Karo archyvas, t. 13, 1992, p. 21; **Baronas D.** Lietuvių karyba XIII a., p. 42.

⁹² **Vitkūnas M.** Kada lietuviai pradėjo kautis raiti? // *Lituanistica*, 2011, t. 57, nr. 1(83), p. 54–65; **Vitkūnas M.** Baltų karybos vėlyvajame geležies amžiuje (IX a.–XIII a. pr.) bruožai // Karo archyvas, t. 28, 2013, p. 37–38.

⁹³ Saulės mūšio (1236 m. rugsėjo 22 d.) aprašyme teigiama, kad kryžiuočiai bijojo prarasti savo žirgus ir stoti į kovą pėsti. Žr.: Eiliuotoji Livonijos kronika // Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie lietuvių karalių (ats. sud. A. Dubonis). Vilnius, 2005, p. 225 (eil. 1920–1925).

⁹⁴ **Baronas D.** Lietuvių karyba XIII a. // Karo archyvas, 2000, t. 16, p. 15, 18.

⁹⁵ W. Urbanas pateikia gana logišką versiją, kodėl būtent tuo metu buvo pulta: „Pražygiavęs atodrėkio metu per ežerų rajoną ir sugebėjęs išvengti susidūrimo su Vokiečių ordino ir Mazovijos kunigaikščių žvalgais, jis nušlavė Varmę iki pat jūros“ (**Urban W.** Kryžiaus karas Žemaitijoje, p. 79). Atodrėkis iš tiesų galėjo sulaukyti pajėgas, žygiuojančias į kovos lauką.

manevruojančias priešo pajėgas.

Vytenio pajėgos tuo metu jau buvo užėmusios gynybos (defenzyvinę) poziciją aukštumoje⁹⁶. Nežinia tik, ar apsitverta medžių užtvaramis iš visų pusių buvo vos apsistojus Bartoje, ar jau sužinojus apie artėjančius Ordino karius. Į užtvaras atkreipia dėmesį Petras Dusburgietis, Mikalojus Jerošinietis ir Vygandas Marburgietis⁹⁷. Tokia žiedinės gynybos taktika lietuvių karyboje buvo taikoma gana dažnai. Gynybos žiedo viduryje didžiojo kunigaikščio pajėgos susiskirstė flangais. Iš šaltinių aišku, kad lietuvių ir rusų kariai sudarė skirtingus pulkus ir gynėsi skirtingais ginklais. Tolesnis mūšio aprašymas gana neaiškus, nes Vygandas Marburgietis teigia, kad gynybos žiedas buvo apsuptas, vadinasi, kryžiuočių pajėgos išsiskaidė. Greičiausiai sunkioji kavalerija buvo sutelkta prie silpnesnių aptvaro dalių, o likusios pajėgos apsupo žiedą.

Vokiečių ordino kariuomenė supo išsirikiavusi bent trimis pulkais. Pirmasis bandė smogti Henrikas Plockietis, tačiau jo smūgis buvo atremtas. Didysis komtūras prarado nuo 40 iki 60 vyrų⁹⁸. Mikalojus Jerošinietis teigia, jog iš už aptvaro Vytenio pajėgos pašėlusiai gynėsi svaidydamos ietis

⁹⁶ Augusto Kolbergo darbe (1875 m.) pateikta nuomonė dėl Voplaukio mūšio ne atvirame lauke, o miško proskynoje, nes Vytenio kariuomenė buvo gausi, o paimtų į nelaisvę daug (~1200). Paimtieji į nelaisvę turėjo būti saugomi miške prie Voplaukio lauko. Žr.: **Prekop D.** *Wojna zakonu krzyżackiego z Litwą w latach 1283–1325.* Toruń, 2004, s. 119, 120 (22 komentaras). Tokia įvykių eiga galima, nes tai paaiškintų, kodėl lietuviai nesikovė raiti, o taikėsi prie jiems patogesnių miško sąlygų, tačiau nė viename žinomame šaltinyje neužsimenama apie tokią įvykių eigą, todėl šis argumentas abejotinas.

⁹⁷ **Petras Dusburgietis.** Prūsijos žemės kronika, p. 258: „<...> užėjo karalių bei jo kariuomenę, iš visų pusių apsitvėrusių užtvaramis <...>“; Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 576 (eil. 23672–23678): „<...> von im und von sinen rotin / sô gezlich was irbotin. / Und dô si nâhin begundin, / di heidin si dâ vundin / impor ûf einem berge / di lenge und di twerge / mit hegenen vorzingilt“; **Vygandas Marburgietis.** Naujoji Prūsijos kronika, p. 65: „<...> apsupo stambeldžių kariuomenę, kurią užpuola iš visų pusių <...>“.

⁹⁸ Petras Dusburgietis nurodo 40, Mikalojus Jerošinietis – 60. Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 576 (eil. 23683); **Petras Dusburgietis.** Prūsijos žemės kronika, p. 258.

ir buožės (arba kuokas)⁹⁹, kad atrodė lyg snigtų¹⁰⁰, o rusų šauliai šaudė iš lankų. Antrasis puolimas įvyko Kristburgo komtūrai Giunteriui Arnšteiniečiui su vienu būriu užpuolus rusų šaulių saugomą aptvaro vietą. Po trumpo puolimo komtūro ataka nustelbė šaulius, kurie nebepajėgė gintis ir praleido Ordino pulkus¹⁰¹. Užtvara buvo pralaužta ir pro ją pradėjo plūsti kitos kryžiuočių pajėgos¹⁰². Galų gale Kristburgo komtūras pasiekė apsitvėrusiųjų centrą. Lietuvių pajėgų branduolyje kilo panika, matyt, tuo

⁹⁹ Mikalojus Jerošinitis rašo „*kuilen unde sper*“, *Vyresniojoje didžiųjų magistrų kronikoje* – „*speren und kewlen*“, Lukas Davidas ir Johanas Voigtas – „*reulen*“. Tiesioginė žodžio *keule* reikšmė – *kuoka*, tačiau tas pats žodis gali reikšti ir *buožę*. Pavyzdžiui, lotyniški šio žodžio atitikmenys – *clava, fustis, femur* – tinka ir kuokai, ir buožei įvardyti (Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Leipzig: Hirzel, 1936, Bd. 11, Sp. 648.). Buožę sudaro medinis (arba metalinis) kotas su metaline nejudančia galva. Abejotume, ar kuoka buvo svaidyti pritaikytas ginklas, ir apskritai, ar ji buvo naudojama XIV a. karyboje, tačiau kyla problema dėl buožės, kuri iš esmės yra artimosios kovos ginklas. Svaidoma buožė iš tiesų gali padaryti daug žalos, tačiau istorijos šaltiniuose neužfiksuota, kad ji būtų buvusi naudojama kovoje per atstumą. Archeologas Manvydas Vitkūnas, aprašydamas ankstyvojo ir vėlyvojo geležies amžiaus karybą, yra pateikęs nuomonę, kad buožės galėjo būti svaidomos (**Vitkūnas M.** Baltų karybos ankstyvajame geležies amžiuje (V–I a. pr. m. e.) bruožai // Karo archyvas. Vilnius, 2007, t. 22, p. 15; **Vitkūnas M.** Baltų karybos vėlyvajame geležies amžiuje (IX a.–XIII a. pr.) bruožai // Karo archyvas, 2013, t. 28, p. 22). Romas Batūra teigia, kad buožės buvo svaidomos į riterius, tačiau jokių šio veiksmo pavyzdžių nepateikia (**Batūra R.** Karinė organizacija Lietuvoje XIII–XIV a. // Lietuvių karas su kryžiuočiais. Vilnius, 1964, p. 90). Buožės svaidymo pavyzdį randame *Bajo tapiserijoje* (ang. *Bayeux Tapestry*), vaizduojančioje 1066 m. Hastingso mūšį, todėl, mano manymu, Voplaukio mūšyje besiginantys lietuviai svaidė ne kuokas, o buožes. T. Hirscho teigimu, *keulen* (kaip ir šaltiniuose pasitaikantys *kmitteln* ir *combucas*) reiškia dviašmenį kovos kirvį (**Jučas M.** Žalgirio mūšis. Vilnius, 1999, p. 184), tačiau viduramžiams būdingas terminų nekonkretumas neleidžia konkrečiai pasakyti, koks ginklas buvo naudotas mūšyje.

¹⁰⁰ Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 577 (eil. 23692–23694): „*wurfin kuilen unde sper / keg den cristen abe her / rechte als ob iz snite*“. Simonas Daukantas „Istorijoje žemaitiškoje“ šią vietą vertė ne „sniegas“, kaip kad nurodo Mikalojus Jerošinitis (*snite*), o „kruša“: „<...> berdami ir krūšą akmenų ir vylių ant vokyčių <...>“. Šis vertimas, nors ir netikslus, yra logiškas, nes mėtomos ietys ir buožės (kuokos) turėjo atrodyti kaip kruša, o ne kaip sniegas (**Daukantas S.** Istorija žemaitiška. Vilnius, 1995, t. 1, p. 510).

¹⁰¹ Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 577 (eil. 23695–23713).

¹⁰² **Voigt J.** Geschichte Preussens. Königsberg, 1830, Bd. 4, s. 281.

pasinaudojo Henriko Plockiečio kariai, taip pat įsiveržę į lietuvių įtvirtinimą (2 priedas).

Kertinis šio epizodo momentas – Giunterio Arnšteiniečio Vytenio pajėgų išskaidymas¹⁰³, kas sukėlė destruktiją gynybinėje rikiuotėje. Petro Dusburgiečio teigimu, net į nelaisvę paimtos moterys „užmiršo savo lyties trapumą ir staiga užpuolė lietuvius, kurie jas visai neseniai saugojo“¹⁰⁴. Lietuviai ir rusai pasileido bėgti, bet pavyti buvo žudomi ginklais¹⁰⁵, galbūt kariai¹⁰⁶ arba skandinami¹⁰⁷. Petras Dusburgietis hiperbolizuodamas teigė, kad kariai patys iš sielvarto korėsi¹⁰⁸. Užsimenama, kad išgyveno tik Vytenis¹⁰⁹ su trimis savo kariais¹¹⁰. Ordinas paėmė 2800 žirgų ir nesuskaičiuojamą daugybę grobio. Belaisviai, be abejo, buvo išgelbėti¹¹¹. Šios pergalės proga Torunėje buvo funduotas moterų vienuolynas¹¹².

Tikslus Vytenio pajėgų žuvusiųjų skaičius neaiškus (2 lentelė). Iš daugumos šaltinių žinoma, kad beveik visi Vytenio kariai buvo nukauti, todėl, jeigu imsime tikėtiną pradinį skaičių, kurį nurodė Petras Dusburgietis (4000), galime modeliuoti bendrą šiek tiek daugiau negu 4000 karių skaičių. Atkreiptinas dėmesys ir į *Sembos kanauninko* žinutę, kad žuvusiųjų buvo apie 3000. Vienaip ar kitaip, šis skaičius kardinaliai nesiskiria nuo

¹⁰³ Ten pat, s. 282 (5 nuoroda).

¹⁰⁴ **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 258.

¹⁰⁵ Die Ältere Hochmeisterchronik // SRP, 1866, Bd. 3, s. 586; **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 258

¹⁰⁶ **Murzyński M.** Kronika, abo Opisanie ziemie y Mistrzów Pruskich, s. 66; Jana Długosza kanonika krakowskiego..., s. 60.

¹⁰⁷ Jana Długosza kanonika krakowskiego..., s. 60; **Strykowski M.** Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiéj Rusi, s. 351.

¹⁰⁸ Istoriko Dariaus Barono nuomone, panašūs Petro Dusburgiečio literatūriniai posakiai yra nuoroda į gėdą. Argumentuojama, kad barbarų visuomenės vyraujančios vertybės – karinės, o atskaitos taškas – riba tarp garbės ir gėdos. Žr.: **Baronas D.** Lietuvių karybos bruožai XIII a. pradžioje // Lietuvos valstybė XII–XVIII a. Vilnius, p. 491.

¹⁰⁹ **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 258

¹¹⁰ Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 578 (eil. 23796); Die Ältere Hochmeisterchronik // SRP, 1866, Bd. 3, s. 587.

¹¹¹ Canonici Sambiensis // SRP, 1861, Bd. 1, s. 285: „<...> et redempti fuerunt Christiani circa mille et ducentos <...>“.

¹¹² Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 579 (eil. 23895); Die Ältere Hochmeisterchronik // SRP, 1866, Bd. 3, s. 587.

Petro Dusburgiečio duomenų. Šie skaičiai bent hipotetiškai atitiktų Vokiečių ordino pajėgų dydį.

2 lentelė

Žuvusiųjų skaičius skirtinguose šaltiniuose

Šaltinis	Vytenio pajėgos	Ordino kariai
<i>Prūsų ekspedicijų analai</i>	Beveik 4000	-
<i>Roneburgo analai</i>	23000	-
<i>Sembos kanauninkas</i>	Apie 3000	-
<i>Petras Dusburgietis</i>	Apie 4000	60
<i>Mikalojus Jerošinetis</i>	4000	40
<i>Vyresnioji didžiųjų magistrų kronika</i>	4000	40

Čia svarbu atkreipti dėmesį į vieną Vygando Marburgiečio pasakojimo epizodą: kai Vytenis bėgo iš mūšio lauko, vienas karys vos neprakirto jam galvos. Kai netrukus buvo sudarytos paliaubos, Vytenis, naudodamasis proga, paklausė Ordino pareigūnų, kas buvo tas karys, kuris jį sužeidė. Magistras parodė jį kryžiuotį Duzemerį. Vytenis jam tarė: „*Vos nenukirtai manęs savo aštriu kalaviju.*“ O jis karaliui: – *Taip būtų įvykę, jeigu būtumėte manęs palaukęs.*“¹¹³ Toks kunigaikščio elgesys XIV a. jau buvo retenybė¹¹⁴.

Po šios, kartais vadinamos Pyro¹¹⁵, pergalės Ordinas ėmė drąsiau veržtis į Žemaitiją ir Lietuvą. Vygandas Marburgietis po Voplaukio mūšio įterpia žinutę apie anksčiau minėtas trumpas paliaubas¹¹⁶, tačiau nežinoma, kiek jos truko ir ar apskritai nėra išgalvotos¹¹⁷. Jų tikėtinas laikas – 1311 m. liepos mėnuo (veiksmai Šalčininkuose), iki 1313 m. vasaros (Bisenės puo-limo). Gali būti, kad paliaubos buvo sudarytos dėl popiežiaus legato Pranciškaus Molianiečio atvykimo į Livoniją¹¹⁸, jis 1311–1312 m. tyrė Ordino

¹¹³ **Vygandas Marburgietis.** Naujoji Prūsijos kronika, p. 65–66.

¹¹⁴ **Nikžentaitis A.** Nuo Daumanto iki Gedimino, p. 45.

¹¹⁵ **Nikžentaitis A.** XIII–XV a. lietuvių kariuomenės bruožai, p. 21.

¹¹⁶ **Vygandas Marburgietis.** Naujoji Prūsijos kronika, p. 65: „Po trumpo tarpo sudaromos paliaubos <...>“

¹¹⁷ **Nikžentaitis A.** Nuo Daumanto iki Gedimino, p. 113.

¹¹⁸ LUB, 1855, Bd. 2, s. 64–71 (nr. 638); **Dubonis A.** Traidenis, p. 108.

skriaudas Rygos miestui¹¹⁹. Tokiu atveju paliaubos galėjo ir neturėti nieko bendra su Voplaukio mūšiu.

Taigi, grįžtant prie situacijos po Voplaukio, Brandenburgo komtūras Gebhardas Mansfeldietis 1311 m. vasarą surengė niokojamąjį žygį į Pagraudės valsčių, ten viską sunaikino ir paėmė grobio, bet pamatęs, kad prieš atėjūnus pasiruošę stoti vietiniai, nužudė visus paimtus ir nelaisvę žmones¹²⁰. Vietiniai kilmingieji – Manstas, Masius, Sudargas ir kiti – nestojo į kovą, nes suvokė, kad kryžiuočiai bus surengęs pasalą. Vėliau jie pagrasino, kad Brandenburgo komtūras žus, jeigu dar taip rizikuos. Tuomet kažkoks lietuvis, Vytenio dvaro valdytojas – kamarininkas (lot. *camerarius*)¹²¹, laikomas Balgos pilyje, apgavo Ordiną: jį paleidę, kryžiuočiai surengė žygį į Gardino pilį, tačiau šis lietuvis viską išdavė Vyteniui. Gardiną pulti ketino Voplaukyje pasižymėjęs maršalas Henrikas Plocietis su daugybe Ordino brolių ir 5 000 karių, kurie, nežinodami apie išdavystę, žygiavo pilies link, tačiau, pagavę žvalgą, sužinojo apie lietuvių pasalą. Ordinas pasitraukė atgal, tačiau tai dar nebuvo pabaiga. Tas pats maršalas su stipria kariuomene – 150 Ordino riterių ir 2 000 pėstininkų – pasuko į Šalčininkų valsčių (lot. *territorium dictum Salsenickam*)¹²², kur dar niekad nebuvo pasirodžiusi tokia didelė kryžiuočių kariuomenė. Šiame valsčiuje liepos 2 d. kryžiuočiai plėšikavo, žudė, sudegino tris pilis, o kitą dieną su 700 ir nelaisvę paimtų žmonių patraukė namo.

Tai buvo pirmas toks įsiveržimas į patį valstybės centrą. Sunku pasakyti, kas paskatino kryžiuočius atlikti tokį drąsų išpuolį. Istorikas Tomas Baranauskas mano, kad tai buvo „į kampą užspeistų kryžiuočių, kuriems tuo metu grėšė popiežiaus pasmerkimas, desperatiškas puolimas, siekiant išplėsti savo valdžią ir galią“¹²³. Tai būtų logiškas paaiškinimas, nes anksčiau

¹¹⁹ K. Sideravičiaus nuomone, puolimų nerengta, matyt, dėl bado ir nederliaus, kuris tuo metu buvo Prūsijoje, Livonijoje ir Lietuvoje. Žr.: **Sideravičius K.** Lietuvos gynimasis nuo sustiprėjusios kryžiuočių agresijos 1295–1324 m. // Lietuvių karas su kryžiuočiais. Vilnius, 1964, p. 200.

¹²⁰ **Petras Dusburgietis.** Prūsijos žemės kronika, p. 259.

¹²¹ Aukšto rango didžiojo kunigaikščio dvariškis, kuris buvo atsakingas už dvaro vidaus gyvenimą. Žr.: **Petrauskas R.** Ankstyvosios valstybinės struktūros Lietuvoje XIII amžiuje – XV amžiaus pradžioje // Lietuvos istorijos studijos, 2005, t. 16, p. 28.

¹²² Ten pat, p. 260.

¹²³ **Baranauskas T.** Šalčininkų istorijos pradžia – laisvės kovos. *Interneto prieiga:*

minėtos paliaubos (1311–1313 m.), atrodo, buvo sudarytos būtent po šių įvykių, kad neišprovokuotų popiežiaus drastiškiems veiksams.

Paradoksalu, kad kryžiuočiams, įveikusiems Vytenio kariuomenę 1311 m. Voplaukio mūšyje, siekiant padidinti savo įtaką ir galią, to teko griebtis, tačiau galų gale, kai sumažėjo popiežiaus nemalonės grėsmė, Vokiečių ordinas turėjo pristabdyti karinius veiksmus.

KELIOS PASTABOS APIE ŠAULIUS XIII A. PABAIGOJE – XIV A. PRADŽIOJE

Tuo metu į Lietuvos karines pajėgas neretai buvo įtraukiami ir rusai. Užkariautų žemių kariai turėjo dalyvauti bendroje politikoje. Archeologo Gintauto Rackevičiaus pastaba, kad nevertėtų šaulių skirstyti pagal kilmę¹²⁴, verta dėmesio, tačiau sunku suprasti, kodėl lietuviams taip dažnai talkino ne savi, o slaviškų žemių šauliai. Ankstyvesnėje istoriografijoje pažymėta, kad Vytenio valdymo pradžios šaltiniuose dažnai minimos ne tik „lietuvių pajėgos“, o „lietuviai su rusais“¹²⁵. Žinoma, buvo atvejų, kai minimi tik lietuviai šauliai¹²⁶, tačiau didesnės karinės operacijos siejamos su rusais, ypač XIII a. antroje pusėje – XIV a. pradžioje, būtent tada, kai šaunamasis lankas lietuvių šaulių apskritai buvo mažai naudojamas¹²⁷. Tai, kad padidėjo rusų šaulių vaidmuo, ko gero, sietina su refleksinės (kompozicinės) konstrukcijos lankais, kurie buvo naudojami Rusioje jau XII a.

<http://alkas.lt/2011/07/02/salcininku-istorijos-pradzia-%E2%80%93-laisves-kovos/> [tikrinta 2012-03-01].

¹²⁴ **Rackevičius G.** Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a. Vilnius, 2002, p. 41.

¹²⁵ **Antanavičius V.** Vytenis ir Gediminas 1293–1314 m. Vilnius, 1921, p. 8.

¹²⁶ **Petras Dusburgietis.** Prūsijos žemės kronika, p. 162: „Tuo metu stipri prūsų, sūduvių ir lietuvių kariuomenė įsibrovė į Sembos žemę<...> galop vieną dieną visi pakilo į kovą, lankininkai [šaudė] strėles, apgulos mašinos [mėtė] akmenis<...>“. G. Rackevičiaus nuomone, neabejotina, kad čia minimi lietuvių lankininkai. Žr.: **Rackevičius G.** Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a. Vilnius, 2002, p. 41.

¹²⁷ **Rackevičius G.** Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a. Vilnius, 2002, p. 42.

Žinome, kad dar Traidenio valdymo laikais (1268–1282 m.) rusų šaulių pajėgos kariavo išvien su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu 1274 m. Daugpilio apguloje¹²⁸. Zigmąs Raulinaitis iškėlė prielaidą, kad šie šauliai buvo iš geografiškai artimesnio Polocko¹²⁹. Iš tiesų tai neprieštarutų susiklosčiams politinei situacijai.

1311 m. Vytenį lydėjo gausios šaulių pajėgos. Dar 1311 m., Užgavėnių laikotarpiu, puolant Sembą ir Notangą remtasi rusų pajėgomis. Petras Dusburgietis mini, kad po Vytenio atsitraukimo iš Prūsijos Vokiečių ordino brolis Otonas Bergietis su gausiomis pajėgomis nužygiavo Gardino kryptimi, tačiau pasiklydo ir atsitiktinai pastebėjo grįžtančias Vytenio pajėgas¹³⁰. Kronikininkas kalba apie lietuvių karius¹³¹, tačiau Mikalojus Jerošimietis šiame epizode nemini ten buvus lietuvių¹³². Galime daryti prielaidą, kad šie besitraukiantys kariai buvo iš etniškai mišresnių Gardino apylinkių. Verta pridurti, kad Vygandas Marburgietis užsimena apie pirmojo žygio metu paimtus į nelaisvę Vytenio rusus¹³³. Manytina, jog šie besitraukiantys Gardino link kariai ir buvo rusų šauliai, kuriuos pavijo Ordino pajėgos. Voplaukio mūšio įkarštyje rusų šauliai¹³⁴ lyg ir buvo paskirti ginti vienos užtvaros pusės, kurią atakavo Kristburgo komtūras. Pažymėtina, kad karių pajėgos nebuvo mišrios, greičiau – išskirtos.

¹²⁸ Eiliuotoji Livonijos kronika // Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie lietuvių karalių (ats. sud. A. Dubonis). Vilnius, 2005, p. 314 (eil. 8216–8219): „Rusų šauliai čionai atėjo, / Prie Traidenio jie prisidėjo: / Sužeidė iš lankų ne vieną, / Bet savo tikslo nepasiekė.“

¹²⁹ **Raulinaitis Z.** Lietuvos raiteliai. 5 knyga: Karaliaus palikimas. Kaunas, 1996, p. 187.

¹³⁰ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 175–176.

¹³¹ Ten pat.

¹³² Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 573–574 (eil. 23408–23449).

¹³³ Die Chronik Wingands von Marbug // SRP, 1863, Bd. 2, s. 454–455; **Vygandas Marburgietis.** Naujoji Prūsijos kronika, p. 64.

¹³⁴ Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 577 (23698): „<...> rûsichen schutzin <...>“.

VOPLAUKIO MŪŠIS: ISTORINĖ ATMINTIS

Lietuviškoje historiografijoje šiam mūšiui, kaip matome, daug dėmesio nebuvo skirta, todėl istorinėje atmintyje nėra susiformavusio jokio ryškesnio vaizdinio. Taip pat galima būtų kalbėti ir apie blankesnę didžiojo kunigaikščio Vytenio įvaizdį istorinėje sąmonėje. Kita vertus – ir pagrįstai – nėra tradicijos minėti (ar paminėti) pralaimėtų mūšių, kurie istorijos tėkmėje nebuvo labai reikšmingi. Tuo labiau kad daug kautynių įvyko ne Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje. Šiandien Voplaukio mūšio laukas (kaip ir pietinė Prūsijos dalis) yra Lenkijos Respublikos teritorijoje, todėl dėl šių dviejų veiksnių – kad tai yra pralaimėtas mūšis ir vyko kitos valstybės teritorijoje – nekyla jokių, Pierre'o Nora žodžiais tariant, kolektyvinės atminties vietos asociacijų. Voplaukio mūšio atminimą įamžinti susirūpinta iš karto jam pasibaigus. Kaip rašo Petras Dusburgietis: „Šios šlovingos pergalės atminimui ir Jėzaus Kristaus garbei bei šlovei broliai įsteigė Torunės mieste moterų vienuolyną, kurį dosniai apdovanojo.“¹³⁵ Vienuolynų fundacija, koplyčių ir bažnyčių statymas mūšių vietose buvo visai Europai būdinga tradicija. Puikus pavyzdys – Žalgirio pergalė, kuriai paminėti (tai buvo bažnytinės memoria kultūros dalis) Jogaila Liubline įsteigė brigitičių vienuolyną¹³⁶. Torunės benediktinių vienuolynas, funduotas Vokiečių ordino didžiojo magistro Karolio Trybiečio, stovėjo iki 1656 m., kol karo su Švedija metu buvo sugriautas.

1936 m. (625 metų sukakties proga) šalia Voplaukio lauko, ant vadina-mojo Kruvinojo kalno, buvo pastatytas atminimo akmuo (žr. 3 priedą), ant kurio iškalti sukryžiuoti kalavijai ir mūšio data. Šis akmuo išliko iki šiol. Netoli akmens pastatyta ne itin išsami informacinė lentelė (žr. 4 priedą), kurioje pavaizduotas Vokiečių ordino riteris ir Lietuvos Didžiosios Kuni-gaikštystės karys.

¹³⁵ **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika, p. 259; **Kurek J.** Obserwancja zakon-na toruńskich cysterek-benedyktyniek w latach 1311–1632 // Sanctimonialia. Zakonny żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przełomu XVIII i XIX wieku), Bydgoszcz–Toruń, 2010, s. 105–125.

¹³⁶ **Mačiulis D., Petrauskas R., Staliūnas D.** Kas laimėjo Žalgirio mūšį? Istorijos paveldo dalybos Vidurio ir Rytų Europoje. Vilnius, 2012, p. 23.

Šių dienų Lenkijoje (kaip ir Lietuvoje) istoriniai mūšiai tampa įvairiausių rekonstruktorių klubų kasmete pramoga. Kautynių inscenizacijos, rengiamos profesionalių rekonstruktorių klubų, paprastai sulaukia daug visuomenės dėmesio. 2011 m. Sofijos Licharevos Kenštyno krašto mėgėjų draugija¹³⁷, minėdama 700 m. Voplaukio mūšio jubiliejų, organizavo pirmąją šio mūšio inscenizaciją¹³⁸. Šis įvykis paskatino nedideliame Voplaukio miestelyje, dabartinės Varmijos–Mozūrų vaivadijos Kenštyno valsčiuje, kasmet minėti šias kautynes. Jau įvyko tokie keturi istoriją ir archeologiją populiarinantys rekonstrukciniai renginiai, kuriuos padėjo organizuoti kultūrą ir istoriją puoselėjančios organizacijos ir draugijos. Mūšio inscenizacijoje lenkų karo istorijos klubų nariai atlieka ir Vokiečių ordino, ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karių vaidmenis.

Susiklostė gana keista situacija, nes lietuviams aktualus mūšis apskritai Lietuvoje neprisimenamas, tačiau Lenkijoje, beveik neturinioje jokio ryšio (išskyrus dabartinę teritoriją) su šiomis 1311 m. kautynėmis, šis įvykis aktualizuojamas ir plačiai minimas, nors lietuvių pajėgos šį susirėmimą su Vokiečių ordinu pralaimėjo. Pagrindinė Voplaukio mūšio inscenizacijos idėja – krikščionybės pergalė prieš pagonybę, tačiau šių dienų Lenkijos istorijos entuziastai tokiu būdu stoja kryžiuočių (kaip krikščionybės nešėjų) pusėn. Istorijos paradoksas: 1308–1309 m. Vokiečių ordinas užkariavo Gdansko Pamario šiaurinę ir pietinę dalis, o 1309 m. Vokiečių ordino didžiojo magistro būstinė iš Venecijos buvo perkelta į Marienburgą. Pamario praradimas tų dienų Lenkijai buvo didžiulė netektis, ilgo konflikto, kurį laikinai išsprendė 1343 m. Kališo taika, priešastis. Tačiau dar 1325 m. lenkai sudarė sutartį su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Gediminu, o 1326 m. įvyko pirmas bendras lietuvių ir lenkų žygis į Brandenburgą. Šių istorinių įvykių kontekste galima prisiminti, kad lietuvių situacija nebuvo geresnė, nes dar 1294 m. Trojanovo mūšyje Vytenis sumušė Lenčicos kunigaikščio Kazimiero II kariuomenę. Taigi minint Voplaukio mūšio metines susiduriama su istorine dilema: XIV a. pr. nei Vokiečių ordinas, nei lietuviai nebuvo lenkų sąjungininkai, atvirksčiai – nuozmūs priešai.

¹³⁷ Lenk. *Towarzystwo Miłośników Ziemi Kętrzyńskiej im. Zofii Licharewej*.

¹³⁸ *Inszenizacja Bitwy pod Wopławkami*. <http://mragowo.muzeum.olsztyn.pl/inszenizacja-bitwy-pod-woplawkami,1090> [*tikrinta 2014-11-12*].

Voplaukio mūšis nerado savo vietos lietuvių atmintyje, tačiau šių dienų lenkų istorinė sąmonė sugebėjo beveik nieko bendro su savo istorija neturintį įvykį dirbtinai su ja susieti per religiją ir mūšio vietą.

BAIGIAMOSIOS IŠVADOS

1. Voplaukio mūšio, įvykusio 1311 m. balandžio 7 d., priežastimis tapo keli dalykai. Pirma, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio siekis neleisti Vokiečių ordino šakoms – Prūsijai ir Livonijai – vykdyti koordinuotų karo veiksmų prieš Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Kaip tik dėl to Vytenis su abiem aktyviai kovojo tiek karinėmis, tiek diplomatinėmis priemonėmis. Antra, Vytenis pasinaudojo Vokiečių ordino magistro Zygfrido Foichtvango mirtimi ir trumpa suirute Ordino valstybėje, kas sudarė palankias sąlygas smogti kryžiuočiams. Tačiau neatmestina, kad palankios sąlygos susidarė Didžiąją savaitę (paskutinę savaitę prieš Velykas).

2. 1311 m. į Prūsiją buvo surengti du žygiai. Pirmasis puolimas vasario mėn. buvo nesėkmingas. Antrojo žygio metu įvyko generalinis mūšis. Vytenio pajėgos, sudarytos iš lietuvių raitelių, pėstininkų ir rusų šaulių, Bartos žemėje įsikūrė stovykloje, iš visų pusių aptvertoje užtvaramis (pasirengę žiedinei gynybai). Ordino pajėgos, pasiekusios įtvirtintą stovyklą, puolė dviem bangomis. Stovyklos gynėjai mėtė ietis ir buožes, strėles (rusai). Antruoju puolimu pralaužus rusų šaulių saugomą užtvaro dalį, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pajėgos buvo išskaidytos. Jos pakriko, tad Vokiečių ordinas šventė pergalę.

3. Tikslus mūšyje kovojusių ir žuvusių karių skaičius neaiškus. Šaltiniuose pateikti itin abstraktūs skaičiai. Vytenis į Prūsiją įsiveržė su 4000 karių, beveik visi žuvo mūšyje. Išgyveno tik Vytenis su trimis kariais. Vokiečių ordino atvestų karių skaičius, šaltinių duomenimis, svyruoja nuo 80 iki 150 riterių, žuvusiųjų – nuo 40 iki 60. Tokie prieštaringi ir netikslūs duomenys neleidžia daryti konkretesnių išvadų.

4. Iš teksto analizės aišku, kad Voplaukio mūšis ir paskesni įvykiai apipinti Vokiečių ordino propaganda. Kuriamas Vytenio, kaip krikščionybės

priešo, įvaizdis neatitinka jo realių santykių su krikščioniškuoju pasauliu: Vytenio bandymas pasikrikštyti ir Naugarduke pranciškonams statoma bažnyčia rodo ne itin radikaliai neigiamą požiūrį į krikščionybę. Po mūšio kryžiuočiai pradėjo aktyviau veržtis į Lietuvos gilumą, tačiau, baimindamiesi popiežiaus sankcijų dėl savo veiksmų, nutraukė puolimus ir su lietuviais sudarė trumpalaikes paliaubas (1311–1313 m.).

5. XIII a. II p. – XIV a. pr. Lietuvos valstybės karinėse operacijose nertai dalyvaudavo rusų pulkai. Dažniausiai šauliai, kurie, panašu, dėl įgūdžių leisti strėles iš refleksinės konstrukcijos lankų buvo pranašesni už vietos šaulius, todėl greitai tapo sudedamąja Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karinių pajėgų dalimi, tačiau kartu buvo aiškiai išskiriama iš kitų karių grupių.

6. Voplaukio pergalę prieš lietuvius įamžinti Vokiečių ordinas ėmėsi iš karto po mūšio, Torunėje įsteigė moterų vienuolyną. Išskirtinai įamžinti nemėginta iki pat XX a., todėl nesusiformavo ir jo minėjimo istorinės tradicijos. Tik 1936 m. (625-ųjų metinių proga) šalia Voplaukio lauko, ant vadinamojo Kruvinojo kalno, buvo pastatytas atminimo akmuo. 1945 m. Potsdamo konferencijos sprendimu pietinė Rytprūsių dalis atiteko Lenkijai, tad iš esmės teritorija ir joje kovoję priešininkai neturėjo istorinio ryšio su Lenkija. 2011 m., minint 700 metų mūšio jubiliejų, Sofijos Licharevos Kenštyno krašto mėgėjų draugija surengė pirmąją Voplaukio mūšio inscenizaciją, tai paskatino šia proga kasmet organizuoti panašų renginį. Lietuvių istorinėje atmintyje Voplaukio mūšis nepaliko jokio vaizdinio. Tai iš dalies aiškinama tuo, kad mūšis buvo pralaimėtas, o apie Lietuvos didįjį kunigaikštį Vytenį (kaip ir jo epochą) apskritai mažiau žinoma. Voplaukis Lenkijos istorijoje rado savo vietą per religijos giją, demonstruojant krikščionybės pergalę prieš pagonybę.

Įteikta 2014 m. balandžio 10 d.

PRIEDAI

1 priedas

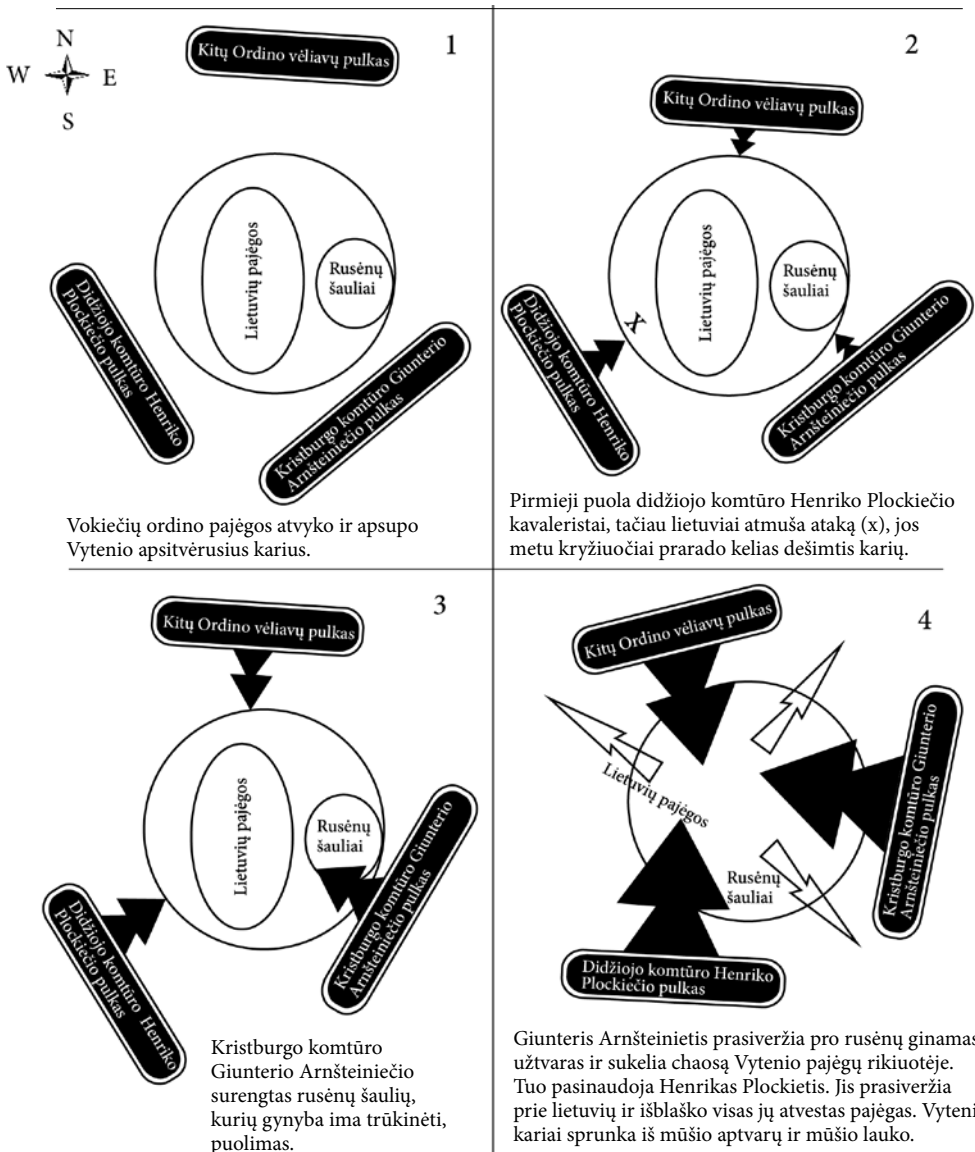
Tikėtinas Vytenio žygio maršrutas ir Voplaukio mūšio vieta

Žemėlapis straipsnio autoriaus redaguotas. Šaltinis: Rowell S. C. Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: pagonių imperija Rytų ir Vakarų Europoje, 1295–1345. Vilnius, 2001, p. XXII

2 priedas

1311 m. Voplaukio mūšio schema (autoriaus brėžinys)

3 priedas

Voplaukio mūšiui skirtas atminimo akmuo, kuriame iškalta mūšio data

Nuotraukos šaltinis: <http://www.miaستoreszel.home.pl/iv-inscenizacja-bitwy-pod-wop-awkami---11-maja-2014r.-.html> (Jolantos Grzyb nuotr.)

4 priedas

Informacinė lenta šalia Voplaukio mūšį žyminčio akmens

Nuotraukos šaltinis: http://www.reszel.pl/Spotkajmy_sie_maja_pod_Woplawkami,28,1983.html (Jolantos Grzyb nuotr.)

LA BATAILLE DE WOPLAWKI EN 1311: CAUSES, DEROULEMENT, ASPECTS MILITAIRES, MEMOIRE HISTORIQUE

Ričardas DEDIALA
Université de Vilnius

Pendant le règne du Grand-Duc Vytenis (1295–1315), une guerre intensive contre l'Ordre Teutonique a eu lieu. Parmi les nombreux affrontements survenus à petite échelle, l'un d'entre eux a été l'une des plus grandes batailles du 14ème siècle et, de surcroît, infructueuse pour les forces armées de Vytenis ; Mais elle a été extrêmement instructive d'un point de vue historique. La bataille de Wopławki s'est déroulée le 7 avril 1311. Deux raisons en sont la cause et marquent une période défavorable à l'Ordre Teutonique. En 1311, deux expéditions ont été lancées sur la Prusse. La première offensive de février a été un échec. La vraie bataille s'est produite lors de la deuxième attaque. Les forces de Vytenis, composées de la cavalerie lithuanienne, de l'infanterie et de tireurs russes, ont établi un camp clôturé de tous côtés par des palissades (appelées anneaux de défense) sur les terres des Bartiens. Une fois qu'elles ont atteint le camp retranché, les forces de l'Ordre ont attaqué en deux vagues successives. Les défenseurs du camp leur ont jeté des lances et des gourdins tandis que les tireurs russes ont usé de leurs arcs et de leurs flèches. À partir de la deuxième moitié du 13ème siècle, les régiments de tireurs russes faisaient entièrement partie de l'armée du Grand-Duché de Lituanie, même s'ils étaient néanmoins tenus à l'écart en tant que régiment de tireurs. Les forces du Grand-Duché de Lituanie ont été divisées au cours de la deuxième attaque, après qu'une partie de l'anneau de défense protégé par les tireurs russes ait été percée. Ils se sont alors dispersés et l'Ordre Teutonique a célébré sa victoire. Le nombre exact de combattants et de guerriers morts au cours de la bataille est incertain. Les chiffres donnés dans les sources sont particulièrement abstraits, empêchant de s'en faire une image précise. En se basant sur l'analyse du texte, il est clair que la bataille de Wopławki et les événements

postérieurs qui en ont découlé étaient une propagande de l'Ordre Teutonique. Ils ont fait de Vytenis un ennemi du christianisme, une image qui n'était pas conforme à la réalité et aux relations qu'entretenait le Duc avec le monde chrétien. Immédiatement après la bataille et afin de commémorer à jamais la victoire de l'Ordre Teutonique sur les Lithuaniens, ils ont établi à Torun un couvent pour femmes. Jusqu'au 20ème siècle, les tentatives pour commémorer cette bataille ont échoué et ce jusqu'en 1936 (à l'occasion du 625ème anniversaire), lorsqu'une pierre commémorative a été construite près du champ de Wopławki, sur la colline dite Sanglante. En 1945, au cours de la conférence de Potsdam, il a été décidé de remettre la partie sud de la Prusse orientale à la Pologne et, par conséquent, un territoire sur lequel se sont battus des ennemis sans aucun lien historique avec la Pologne. En 2011, pour commémorer le 700ème anniversaire de cette bataille, la société de Sofija Lichareva pour les amateurs de la ville de Kętrzyn ont organisé la première reconstitution historique de la bataille de Wopławki, incitant ainsi à réorganiser le même événement chaque année. La bataille de Wopławki n'a pas laissé une telle impression dans la mémoire historique lituanienne. Ceci est en partie expliqué par le fait qu'ils ont perdu la bataille et que généralement peu de choses sont connues au sujet de Vytenis, le Grand-Duc de Lituanie (et de son époque). Wopławki a trouvé sa place dans l'histoire polonaise au travers de la religion comme la victoire du christianisme contre le paganisme.

THE BATTLE OF VOPLAUKIS (1311): REASONS, COURSE, MILITARY ASPECTS AND HISTORICAL MEMORY

Ričardas DEDIALA
Vilnius University

During the reign of Grand Duke Vytenis (1295–1315), an intense war with the Teutonic Order took place. Among the many small-scale clashes, one of the biggest battles of the fourteenth century, which was unsuccessful for the Vytenis forces, however, very informative in terms of military history should be mentioned, namely, the battle of Voplaukis, which took place on 7 April 1311. There were two reasons for the battle, and they were driven to the time unfavourable to the Teutonic Order. In 1311, there were two marches to Prussia. The first attack in February was unsuccessful. The general battle took place during the second march. Vytenis forces consisting of Lithuanian cavalry and infantry, and Russian shooters settled in a camp in the Barthen land fenced on all sides (the so-called ring-defence). Horde forces reached the entrenched camp and attacked it in two waves. The camp's defenders threw spears, butts, and Russian shooters shot arrows from bows. From the second half of the thirteenth century, Russian shooter regiments were an integral part of the army of the Grand Duchy of Lithuania, but most often they were separated into a shooter regiment. When some part of the fence guarded by Russian shooters was broken during the second attack, the forces of the Grand Duchy of Lithuania were divided. They scattered and the Teutonic Order celebrated victory. The exact number of soldiers who fought and died in the battle is not known. Very abstract figures provided in the sources do not display a precise picture of the battle. It is clear from the analysis of the text that the battle of Voplaukis and subsequent events were interwoven with Teutonic Order propaganda. The image of Vytenis created as the enemy of Christianity did not disclose the real relations of the Duke with the Christian world. The Teutonic Order began to commemorate the victory of Voplaukis against the Lithuanians immediately after the battle, and established a

nunnery in Torun.

Until the twentieth century, there were no attempts to commemorate the battle, but in 1936 (on the occasion of the 625th anniversary), near Voplaukis field, on the so-called Bloody Hill, a memorial stone was erected. In 1945, by the decision of the Potsdam Conference, the southern part of East Prussia went to Poland, so basically the territory and the opponents who were fighting there had no historical link with Poland. In 2011, to commemorate the 700-year anniversary of the battle, Sofia Lichareva Ke-trzyn Land Amateur Society held the first dramatisation of the battle of Voplaukis, and this led to the tradition of organising a similar event each year. The battle of Voplaukis has left no image in the historical memory of Lithuanians. This is partly explained by the fact that the battle was lost, and, in general, little is known about Vytenis, the Grand Duke of Lithuania (and his era). Voplaukis in Polish history has found its place in respect of religion, demonstrating the triumph of Christianity over paganism.